

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Kaposvári Campus
Neveléstudományi Intézet

SZAKDOLGOZAT

Kovács Ivett

Kaposvár, 2025

**Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Kaposvári
Campus
Neveléstudományi Intézet**

**Gyermekrajzok vizuális elemzése, és a mese hatása a gyermek
kreatív kifejezőmódjára**

Belső konzulens: Farkas Beáta
művésztanár

Intézet/Tanszék: Neveléstudományi Intézet,
Anyanyelvi és Gyermek kultúra Tanszék

Készítette: Kovács Ivett
E2WREU

Kaposvár, 2025

Tartalom

I. Bevezetés	2
II. Szakirodalmi áttekintés	4
II.1. A vizuális rajzelemzés fogalma	4
II.2. Mit vizsgálunk vizuális szempontból a rajzokon?	5
II.3. A vizuális nevelés fogalma, és megjelenése az óvodában	10
II.4. Alkotás, ábrázolás a gyermek életében	12
II.5. 3 éves vagy annál fiatalabb gyermekek rajzai – Firkakorszak	14
II.6. Rajzfejlődés óvodáskorban	19
II.7. Az óvónő legfontosabb feladatai a vizuális ábrázolás fejlesztésében	23
II.8. A mese fontossága és hatása az óvodás gyermek képzeletére	24
III. Kutatások	28
III.1. Kutatás a gyermekek otthoni rajzolási és mesehallgatási szokásairól	28
III.2. Interjú 3 óvodapedagógussal, a gyermekek rajzolási és mesehallgatási szokásairól óvodai keretek közt	34
III.3. Gyermekekről összehasonlítása és vizuális elemzése	36
III.4. A mese hatása a gyermekek kifejező módjára a rajzolásban	45
IV. Összegzés	52
V. Irodalomjegyzék	54
VI. Mellékletek	57

I. Bevezetés

A rajzolás, festés, kézimunkázás, de bármilyen nemű kézműves alkotás nagyon lényeges az óvodás gyermekek életében. Az alkotás egy kifejező eszköz a gyermekek számára, tehát ezúton nem csak kikapcsolódni tudnak, nemcsak taktilis fejlődésen mennek keresztül, hanem egy saját kis világot alkotnak maguknak, miközben lényeges információt közölhetnek saját magukról, személyiségükről. Szakdolgozatom írása során megvizsgálom a különböző korosztályú gyermekek rajzait, összevetve az óvodás korosztályok sajátos rajzi készségeit, és az ezek között lévő különbséget. Fontos kiemelnem, hogy elsősorban nem pszichológiai, hanem vizuális szempontból vizsgálom meg a gyermekek munkáit, ábrázolási módszereit. Célom, hogy képes legyek ösztönözni a gyermeket a rajzolásra, megláttatni velük, hogy képesek lehetnek egy saját kis világot készíteni maguknak, és ebben a tevékenységben tudjanak kellőképpen elmerülni, ne azért üljenek le a kis asztalhoz, mert ez az elvárás, hanem saját akaratukból, saját döntésük által, mert bennük van az alkotás iránti vágy. Kutatásom során megfigyelem a gyermekcsoport milyen fejlődésen ment keresztül egy év alatt, hogyan változott az egyes gyerekek ábrázolási módszere, legyen szó családrajzról, emberrajzról, vagy egyszerű motívumokról legyen az egy virág, egy fa vagy egy ház, de természetesen bármilyen más séma is elfogadható, ez teljes mértékben a gyermek fantáziájára van bízva. Vizsgálom többek közt a saját magukról készített rajzokat, illetve a családkép ábrázolásokat szintén vizuális szempontból. Vizsgálatomban 3 falusi óvoda középsőcsoportos gyermek rajzait hasonlítom össze, az egy évvel később elkészített rajzaikkal, alaposan megfigyelve a munkafolyamatot. Célom, hogy összehasonlítsam a gyermekektől begyűjtött rajzokat, megfigyelve, hogy az elmúlt egy évben, milyen fejlődésbeli változás történt, hogyan változott a színezési technikájuk, mennyire töltik ki a teret színekkel, formákkal, és hogy milyen módon teszik ezt, hogy fogják meg a ceruzát, milyen a hozzáállásuk a munka kezdete és vége felé. Egy másik nagyon fontos téma, amelyet szakdolgozatomban szeretnék kifejteni, hogy a különböző mesélési formák hogyan hatnak a kisgyermek fantáziájára, mennyire ihletik meg őket a mese egyes szereplői, karakterei a rajzolás szempontjából. Többféle mesélési módszert próbálok ki, ezek a felolvasott, élőszavas, bábos mesemondási típusok. Emellett a választott mesét a végén rajzfilm-animáció formájában is lejátszom a gyerekeknek. Amikor a mesét mindhárom mesélési verzióban előadtam, és a megfigyelés utolsó napján a rajzfilmet is megmutattam, minden alkalommal folyamatosan nézem a gyerekek reakcióit, mennyire figyelnek a mesére, mikor van az a pillanat, amikor lankad a figyelem, vagy éppen a tetőfokára hág, a végén pedig megbeszéljük a hallottakat. Mindegyik mesélési típus másképpen

hat a gyerekek fantáziájára, valamelyik több teret enged a gondolatoknak, valamelyik kevesebbet. Amikor a gyermekek egy animációs mesét néznek, látják, hogy a karakterek megvannak rajzolva, kivannak színezve, nem szükséges elképzelni, hogy vajon hogy nézhetnek ki. Ellenben, amikor élőszavas, vagy olvasott mesét hallanak, a képzeletük az egyetlen, amire hagyatkozni tudnak, elméjükben megszületik az adott karakter kinézete, és valójában minden gyermek úgy képzelel el a szereplőt/szereplőket, ahogyan csak szeretné.

Kutatásom célja, hogy kutatási kérdéseimre választ kapjak, mi szerint a mai gyerekek vajon jobban preferálják-e a televízióban látott meséket, rajzfilmeket, mint az felolvasott meséket. Feltételezem, hogy sajnos egyre kevesebb szülő olvas a gyermekének, és amennyiben nem kapnak elegendő ingert, úgy elég figyelmet sem tudnak szentelni az élőszavas vagy könyvből olvasott mesének. Továbbá feltételezem, hogy annak ellenére, hogy sokkal színesebb és ingerdúsabb egy rajzfilm vagy animáció (főleg, amelyek napjainkban készülnek) mégis sokkal ötletesebb, színesebb, beszédesebb rajzok készülnek egy olyan mese meghallgatása után melynek szereplőit saját szemükkel nem látták a gyerekek, csupán a képzelőerőre hagyatkozhattak. További egy olyan elképzelésemre szeretnék választ találni, hogy a mese módszerek közül melyik kapja a legtöbb figyelmet a gyermekektől. Véleményem szerint, legnagyobb sikert a bábelőadás szokta aratni, hiszen nem csupán meghallgatják, végig ülnek a gyerekek, de interaktív, igyekeznek belevonni a történetbe a hallgatóságot is. Nem minden gyermek szeret ugyanúgy szerepelni, kérdésre válaszolni, megnyilvánulni, ezért találok érdekesnek ezt a feltételezést. Bár eltérnek egymástól a különböző meseátadási módszerek, mégis szükségünk van mindegyikre, szükség van a gyermekeknek egy sablonra, ami alapján eltudják képzelni az adott szereplőt, legyen ez egy állat vagy egy ember szereplő, ezeket pedig elégszer kell látniuk ahhoz, hogy kinézetüket fejben tudják tartani, esetleg vizuálisan is képesek legyenek ábrázolni. Ugyanakkor szükség van mindenképpen arra, hogy az óvodában, és otthon is megvalósuljon az olvasott, vagy saját kútfőből mondott mese, hiszen ennek a varázsát úgy gondolom, semmivel sem lehet pótolni.

II. Szakirodalmi áttekintés

II.1. A vizuális rajzelemzés fogalma

Sokféle szempontból megközelíthetünk egy gyermekrajzot, és akár pár vonal is sokat mondhat el a gyermekről. Nekünk, óvodapedagógusoknak vizuális szempontból érdemes megvizsgálnunk a rajzokat, hiszen a mi feladatunk, hogy a gyermeket hozzásegítsük az életkorának megfelelő fejlettségi szinthez, a kézügyesség, finommozgások erősítéséhez, és minél több teret biztosítsunk a kreativitás kibontakoztatásához. Biztosítjuk a megfelelő eszközöket, a gazdagabb technikai kivitelezés érdekében, hogy a gyermek egyrészt fejlődjön, másrészt érdekelje az alkotás, szívesen üljön le az asztalhoz tevékenykedni. Balázsné Szűcs Judit óvónő és pszichológiai szakértő számos alkalommal írt a gyermekek vizuális rajzfejlődéséről, és az óvodában történő foglalkozásokról. Könyvében így ír a rajzelemzés fogalmáról:

„A rajzelemzés: pedagógiai fogalom, a pedagógia eszköze.” *(Balázsné Szűcs J. 2008:25)*

„A tesztértékeléstől és a felmérések értékelésétől élesen elkülöníthető és elkülönítendő! Más az eredete, más a tartalma, a célja és a végeredménye is, mint a pszichológiai teszteknek, vagy a pedagógiai felméréseknek. A gyerekrajz eredendően nem vizsgálati anyagnak készül! A gyerekrajz a pedagógia számára nem elsősorban vizsgálati eszköz! Az ábrázolás különböző formái – köztük előkelő helyen a rajz – a vizuális nevelés legfontosabb, legkézenfekvőbb eszköze. Mivel a szakirodalom szerint ismereteink 80%-át vizuális úton szerezzük, ráadásul korunk kiemelten vizuális kor – ezért a vizualitás iskolázásának, nevelésének, különösen fontos szerepet kellene kapnia!” *(Balázsné Szűcs J. 2008:25)*

Amellett, hogy a gyermek számára a rajzolás olyan, mint egy játéktevékenység, ezek a rajzok, amelyek tartalmazznak valódi szándékot és ötleteket, egyben egy kommunikációs teret nyitnak meg az óvónő számára, tehát informálódhatunk arról, hogy a gyermek rajzfejlettségi szintje hol tart, milyen módon képes megjeleníteni az őt körülvevő világot, és hogy milyen mértékben használja a képzelő erejét.

Jó módszer lehet arra, hogy a fejlődés menetét megfigyeljük, ha például minden hónapban elteszünk egy-egy rajzot külön mappába minden gyermektől, majd egymás mellé téve összehasonlítjuk. Ebből fogjuk tudni, hogy melyek azok a területek, amelynek fejlesztésében segítséget tudunk nyújtani. A rajzokat nem osztályozzuk, vagy kategorizáljuk, szimplán információt olvassunk le róluk. *(Balázsné Szűcs J. 2008:39)* A legjobb megfigyelés mégis az, amikor saját szemünkkel látjuk is a rajz elkészülésének folyamatát, hiszen a gyerekek gyakran elmondják mit

fognak lerajzolni, vannak, akik szívesen beszélnek a készülő alkotásról, ez pedig megkönnyíti számunkra az információgyűjtést.

II.2. Mit vizsgálunk vizuális szempontból a rajzokon?

A gyermekrajzok vizuális elemzésének szempontjai remek támaszt nyújthatnak az óvónőnek pedagógiai munkája során. Megtudhatjuk, hogy milyen szinten vannak a gyermek rajzi készségei, milyen technikákat használ, melyek azok a szimbólumok, sémák, amelyeket gyakran megjelenít rajzában és ezek hogyan helyezkednek el a rajzlapon, mely területek gyakorlása szükséges.

Rhoda Kellogg és Feuer Mária írásai nyomán, fontos megjegyezni, különösen az emberábrázolások esetében, hogy a gyermek nem tudja pontosan megjeleníteni, visszaadni mindazokat a dolgokat a rajzaiban, amiket a környezetében tapasztal, mivel még nincs azon a fejlettségi szinten, és ezért nem szabad következtetéseket levonni a gyermek értelmi fejlettségéről. Ez azt jelenti, hogy a gyermek elképzeléseinek, látásmódjának csak a töredékét látjuk, a rajz nem reprezentálja az ő látásmódját, és nem is biztos, hogy környezetét a saját elképzelése szerint tudja megjeleníteni. *(R. Kellogg 1969:177., Feuer M. 2000:81)*

De mik azok a szempontok, amelyeket érdemes figyelni a gyermekrajzok elemzése során? Sokat elárulhat a vonal vezetésének minősége, mennyire magabiztos, vagy mennyire nehézkes, mennyire tudja használni az eszközöket, mennyire nyomja rá a papírra a ceruzát. Minden adat, amelyet a gyermekrajzokból kiolvashatunk, egy segédlet az óvónőnek, amely a gyermekek kreatív kibontakoztatásához, és fejlesztéséhez szükséges.

Egy rajz önmagában nem tartalmaz elegendő információt ahhoz, hogy megállapítsuk a gyermek fejlettségi szintjét, fontos a viszonyítási alap. *(Balázsné Szűcs J. 2008:39)* Az óvodában mi is több hónapon vagy több éven keresztül gyűjtjük a gyermekek rajzait lehetőleg minél többet, ezeknek összehasonlításával lesz szembetűnő a fejlődésbeli változás. Vannak esetek, amikor úgy látom, a gyermek rövid időn belül sokat fejlődik, és a szabadjáték során is sokszor leül az asztalhoz rajzolni, azonban sok esetben nem veszek észre nagyobb változásokat, főként a fiúknál van ez így. A csoportunkban inkább a nagycsoportos lányok kedvelt tevékenysége a rajzolás.

Balázsné Szűcs Judit szerint a szakirodalom a rajzokat három fajta szempontból elemzi rajztechnikai, esztétikai, és érzelmi szempontból. Az alábbiakban ezeket szeretném részletesebben bemutatni.

Rajztechnikai

<p>1. A vonalak</p> <p>-a vonalvezetés minősége: egyenletes, szaggatott, bizonytalan, merev, magabiztos, nehézkes, szálkás, lendületes...</p> <p>-a rajzoló mozgás energiája, intenzitása (nyomás erősség); nyomatékos, erőteljes, görcsös, véső, halvány, gyenge, renyhe, változó...</p>
<p>2. Formák, foltok, részletek</p> <p>-az alapformák és részformák mennyisége, minősége, a részformák gazdagsága, vagy hiánya</p>
<p>3. A színhasználat</p> <p>-színekben szegény vagy gazdag-e?</p> <p>-ismeri-e a gyerek a színkeverés rejtelseit?</p>
<p>4. Eszközkezelés</p> <p>-milyenek az eszközbeli jártasságai, rutinja? Melyek a konkrét problémák?</p>
<p>5. Anyagismeret</p> <p>-jól választotta-e meg az alapanyagokat, technikákat? (ha egyáltalán volt választási lehetősége...)</p> <p>-ismeri-e az adott anyag tulajdonságait, a technika fogásait?</p>
<p>6. Rajztechnikai rutin</p> <p>-a megoldások kimunkáltsága, színvonala, az esetleges észrevehető előre lépések, fejlődési csomópontok</p>
<p>7. Képi elemek</p> <p>-a valóságot, vagy egyedi látásmódot tükröző részek, a sématoró megoldások aránya</p>

Eszztétikai

<p>1. A vonalak</p> <p>-a vonalak elhelyezkedése: mozdulatlanság, mozgás</p>
<p>2. A képmező betöltöttsége</p> <p>-mekkora területet tölt be az adott felületből?</p> <p>-a betöltött felület rendezettsége: harmonikus, megfelelő, túlsúfolt, sivár, hiányos, kiüresedett...</p>
<p>3. Az elemek viszonya egymáshoz</p>

<p><i>-a figurák kapcsolata egymással: szórt, egymás mellé rendezett, széttartó, összetartó, összekapcsolt, kiemelkedő, alárendelt</i></p>
<p>4. A képi egyensúly</p> <p><i>-a színek, formák, a tömegek, az üres helyek egyensúlya: szimmetrikus, billenő, egyensúlyos, hiányos...</i></p>
<p>5. A kiemelések, a figyelemvezetés módja</p> <p><i>-minden képi elem egyformán fontos-e, vagy van kiemelt főszereplő?</i></p> <p><i>-milyen módon történt a kiemelés? – helyvel, mérettel, elhelyezéssel, színnel, díszítettséggel, tömeggel, kontrasztokkal, ritmussal, elkülönüléssel</i></p>
<p>6. Ritmusok</p> <p><i>-vonal, forma, színritmusok, motívumismétlődések</i></p>
<p>7. A tér jelölése, kifejezése</p> <p><i>-a figurák és a kép szélének viszonya</i></p> <p><i>-a dimenzió, a távlat megjelenése: térképszerű, szétszórt, egy síkba rendezett, távlat szerinti csoportosítás, madártávlati, felnöttes perspektíva-koncepciók utánzása, síkok rétege, takarás (átlátszó, nem átlátszó), kör-terítés, domboldala felkanyarodó, út mellé rendezés, két oldalra rendezés, valódi perspektivikus ábrázolás... - ezek keverése vagy mellőzésük.</i></p> <p><i>-a lent és fent, mellett, környezet elhatárolásának mértéke, módja, kifejező ereje.</i></p>
<p>8. Megelevenítő, kifejező, közlő jelleg</p> <p><i>-a sematizmus mértéke: kiüresedett formák vagy sématorés?</i></p> <p><i>-a mozgás jelölése</i></p>
<p>9. Az emberi test, a megjelenő élőlények</p> <p><i>-fellelhetők-e egyedi vonások, valós hasonlóságok?</i></p> <p><i>-az emberi test mozgásának kifejezésére</i></p> <p><i>-érzelmek kifejezésére törekvés az arcon</i></p>

Érzelmi

<p>1. A forma-, és színgazdagság</p> <p><i>-érzelmi kötődés</i></p>
<p>2. A méretek</p> <p><i>-méretnövelés, aránytorzítás</i></p>

- <i>méretcsökkenés</i>
3. A színek -a színkeverés -a <i>reális</i> , látványnak megfelelő, és a <i>képzletbeli</i> színhasználat mértéke, aránya
4. A realizmus -a <i>megfigyelt valóság</i> és a <i>fantázia</i> alapú ábrázolás viszonya -van-e a gyerek <i>konkrét megfigyeléseinek</i> visszajelzése?
5. A fantázia - <i>milyen fantázia működés</i> , képzelet-gazdagság jelenik meg?
6. Az élmények - <i>milyen élmények</i> , élménymaradványok, feszültségek fejeződnek ki?

(Balázsné Szűcs J. 2008:102-104.)

A táblázat az óvodai rajzelemzések során nagyon sokat tud segíteni az óvónőnek. A szempontok a vizsgálandó területeket ismertetik. Legelsőnek, a gyermekek rajztechnikai képességeit mérjük fel, ügyelve az életkor szerinti differenciálásra. Rajzolás közben, amit a legfontosabbnak tartok megfigyelni a legelején, az a gyermek vonalvezetése, az általa létrehozott formák, és az eszközhasználat. Az eszköz helyes használatára megtudjuk tanítani példamutatással és sok gyakorlással. A vonalak olykor lehetnek túl halványak, vagy ellenkezőleg túlságosan erősek, amit sok esetben a hangulatuk az, ami befolyásol, viszont finom-motorikára fókuszáló tevékenységekkel fejleszteni tudunk.

Paál Ákos munkatársaival 9000 gyermekrajzot vizsgáltak meg az ábrázolás 11 elemének fejlődése szempontjából. Kisgyermekeknél, főleg nagycsoportosoknál, a 4 legfontosabbat emeli ki, amelyek az alak, mozgás, tér, és a cselekmény kifejezése. (Paál Á. 1970:573)

Nálunk az óvodában a gyermekek szívesen raknak ki színes képeket játék tüskékből, gyurmáznak az óvodában készített só-liszt gyurmával, játszanak kirakós játékokkal és a gyöngyfüzést nem csak a lányok, de a fiúk is előszeretettel végzik. Ezek mind olyan tevékenységek, amik fejlesztik az ujjmozgást, a szem-kéz koordinációt, így finomodik a vonalvezetés, egyszerűbb lesz elsajátítani a rajzeszköz használatát. Úgy vélem, hogy minél többször és több ideig engedjük, hogy különböző rajzeszközöket próbáljon ki, (például filctollat, zsírkrétát, olajpasztell) annál inkább fejlődik a finommotorika, a szem-kéz koordináció, és megtanul erősebb, vagy épp gyengébb nyomást gyakorolni az eszközre, kialakul az akaratlagos nyomáserősség. Éppen ezért minden olyan eszközt elérhetővé kell tegyünk a gyermekek számára, a színesceru-

zák mellett, melyek a korosztály számára megfelelőek és biztonságosan alkalmazhatóak. Mindenki más és más eszközzel dolgozik szívesen, ez alapján könnyen megfigyelhetjük, hogy melyik gyermeknek milyen technika válik be. A színhasználatot szintén befolyásolhatja a hangulat, vagy egyszerűen csak azért választotta a gyermek, mert az adott szín kedves a számára. Van a helyi óvodában olyan nagycsoportos kislány, aki ritkán szokott színes rajzokat készíteni, inkább fekete és sötétzöld ceruzával dolgozik. Amikor megkérdeztem, hogy nem szeretne-e más színeket is beletenni a rajzába, csak annyit válaszolt, hogy neki a fekete a kedvenc színe, ezért neki elég egy ceruza. Bár sokakban ez aggodalmat kelthet, ez viszont csak egy átmeneti állapot, más tevékenységeknél szívesen dolgozik más színekkel, a festés során is előkerülnek más színek, inkább csak a rajzolás az, ahol a fekete szín dominál.

Fontos figyelembe venni azt, hogy minden gyermek más ütemben fejlődik, és hogy idővel majd a rajzolás terén is lesz kedve kísérletezni más színekkel. Esztétikai szempontból legelsőnek a képi egyensúly, a vonalak mozgása az, amiről szinte azonnal tudunk véleményt mondani.

Székácsné Dr. Vida Mária szerint, a kompozíció az első lényeges szempont, ami azonnal szembeüt a gyermekrajzokon. Legelsőnek azt látjuk meg, hogy milyen módon vannak a rajz elemei egymás mellé, vagy egymásra téve a papíron, az elemek egyensúlya, illetve, hogy mekkora az a tér, amit kitölt. (Székácsné Dr, Vida M. 1986:79)

Igyekszünk minél jobban arra biztatni a gyermekeket, hogy próbálják minél nagyobb rajzzal kitölteni a fehér háttérrel, minél több színezéssel, hogy lehetőleg ne maradjon üres, fehér rész a lapon. Gyakran rajzolnak óvodásaink nagyméretű csomagoló papírra, például amikor közösen rajzolunk egy várost, (mindenki megrajzolja a saját házát) vagy például amikor az emberi testrészek témahatárát tartjuk, megrajzolják, a többiek egy gyermek testének a körvonalát miközben a papíron fekszik. Hozzászoknak ahhoz, hogy nagy felületen minél nagyobb méretben kell rajzolniuk, ez pedig mindig élvezetes a gyerekek számára. Az érzelmi megközelítés azért is nagyon lényeges, mert a gyermek ettől vezérelve kezd bele a rajzolásba, és ennek folyamatát is az érzelmek irányítják. Ebbe a kategóriába tartozik a színgazdagság és a formák megfigyelése, illetve, hogy a rajz koncepciója, mennyire alapul a valóságon vagy a fantázián. Előfordult már olyan eset, amikor egy 6 éves kislány kékkel színezte a rajzán az őszi faleveleket, pedig éppen előtte beszélgettünk arról, hogy milyen színűek a falevelek. Természetesen, ő is tudja, hogy kék színű falevelek a valóságban nem léteznek, de szeretett volna valami olyat alkotni, ami számára érdekes, szokatlan. A gyerekek szeretik szabadjára engedni fantáziájukat, színes hajú embereket rajzolnak, saját fantázia állatot, és van, hogy egy tárgyat, vagy egy élőlényt a valóságtól eltérő színűre színeznek. Sokszor megtörténik, hogy a gyermek saját élményeit szövi a rajzaiba. Lehet

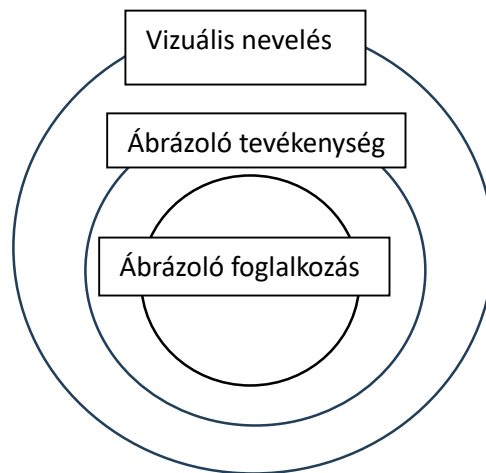
ez például a nyári szünet valamely pillanata, egy erdei kirándulás, állatkerti látogatás. Az alkotásokon keresztül megtudhatjuk melyek azok a dolgok, amikre szívesen visszaemlékeznek a gyermek.

II.3 A vizuális nevelés fogalma, és megjelenése az óvodában

Az óvodai nevelés minden területén megjelenik a vizuális nevelés. Ez segít a gyermeknek kapcsolatba lépni az őt körülvevő közvetlen környezettel, és ennek segítségével önállóan tapasztalatokat szerez, fejlődik megfigyelő képessége, gondolkodása, kreativitása, kifejezőképessége. Vizuális nevelésünk számos tevékenységben megnyilvánul, a közös rajzolásban, festésben és mintázásban, de akár egy közösen tett sétában a tóparton, az erdőben, termések gyűjtésekor, fakéreg lenyomatok készítésekor. A gyermekek papírra vetik az önállóan szerzett élményeket, és tudásuk szerint törekednek a saját szintjükhöz mérten visszaadni az ő valóságukat. Balázsne Szűcs Judit könyvében azt taglalja, hogy a gyermekeket olyan sok vizuális inger éri, hogy a legtöbb ingert, még ha érzékeli is, de közömbösen fogadják azokat, és csak homályosan emlékeznek rájuk. (Balázsne Szűcs J. 1992a:203)

A tapasztalat, amit a gyermekek saját maguk szereznek, sokkal könnyebben és hosszútávon szokott rögzülni, ezért muszáj, hogy hagyjuk őket kibontakozni, hogy önállóan figyeljék meg környezetüket, de mégis ügyelve, hogy minél játékosabb keretet biztosítsunk számukra, tegyük emlékezetessé az óvodában, udvaron vagy az óvodán kívül szerzett tapasztalatszerzést. A külvilág ismereti foglalkozások során rengeteg alkalmunk nyílik arra, hogy fejlesszük a gyermekek megfigyelőképességét, perceptuális-motoros képességeit, mint a térbeli tájékozódás, és szemkéz koordináció, amely a tárgyak manipulálásában is szerepet játszik (forgatás, mozgatás), valamint különböző textúrákat tapinthatnak meg, érzékelik a felületek sokféleségét a természetben (pl. fakéreg, levél, kemény, puha). A vizuális nevelés egy fontos része, az önbizalom építés, szükségük van a gyermekeknek a bátorításra, és a pozitív visszajelzésre, ezzel is ösztönözve a további megfigyelésre, alkotásra. A vizuális nevelésünk legfőbb célja, hogy a kisgyermekek megismerjék az őket körülvevő közvetlen, illetve tágabb környezetüket. Közvetlen környezetünk az, amiről talán a legtöbb tapasztalatot szerezni tudjuk, a családi környezet, óvodai környezet, a falu vagy város jól ismert környéke, az utcák, parkok, a mindennap bejárt útszakasz. Elengedhetetlen, hogy létrehozzunk egy esztétikus, barátságos, környezetet az óvodánkba ahová a gyerekek mindennap szívesen jönnek, és biztonságban érzik magukat.

Az író fontosnak tartja megemlíteni, hogy nem szükségesek a túl harsány színű bútorok, eszközök a csoportszobába, attól függetlenül, hogy gyermekeknek van fenntartva, lehet ízléses, visszafogottabb. Szűk környezetünk alakításába nyugodtan bevonhatjuk óvodás gyermekeinket, például a csoportszoba dekorálása a gyerekek rajzaival, festményeivel, ugyanide tartozhat az óvodai kiskert közös gondozása. A kiskertben nap, mint nap megfigyelhetik a növények változásait, a zöldségek formáját, színét, ezzel is vizuális tapasztalatokat szerezve. *(Balázsné Szűcs J. 1992a:203-204)*

I. ábra A vizuális nevelés tartalma (Balázsné Szűcs J. 1992b:13)

Az ábra azt mutatja, a vizuális nevelés magában foglalja az ábrázoló tevékenységet, és az ábrázoló foglalkozást. Véleményem szerint, az ábrázoló tevékenység az, amikor a kisgyermek önállóan szabadon éli ki kreativitását, amikor napközben rajzol, fest, gyurmázik, ragaszt, ollóval vág ki újság részleteket. Saját maguk választják meg eszközeiket, kedvükre alkothatnak. Az ábrázoló foglalkozás viszont szervezett, irányítója az óvónő, aki tudatosan választja meg a foglalkozás tevékenységeit, tudja, hogy mit és hogyan fejleszt a gyermekekben. Az alkotás tárgya témához kötött a legtöbb esetben, a gyermekek kreativitásának persze itt sem szabunk határt. A foglalkozások során iránymutatással segíthetünk hatékonyabban használni az eszközöket, pl. ceruza vagy ecsetfogás, vízfestéssel való festésnél minél élénkebb szín kikeverése, gyurmázásnál a helyes kézmozdulatok bemutatása, amikor sodorni vagy gömbölyíteni szeretnénk a gyurmát stb, valamint a finommotoros és taktilis készségek is ezzel együtt fokozatosan fejlődnek a

sok gyakorlással. Tehát az önálló ábrázoló tevékenységre és az irányított foglalkozásra ugyanolyan szükség van az óvodai vizuális nevelésben.

Giczy János így fogalmaz az ábrázolásról: „Ábrázolás: elmond valamit síkon vagy térben, képen, szoborban, ábrázoló tevékenységek: rajzolás, festés, mintázás. (...) Fontos szerepet játszik a gyermek személyiségének kibontakoztatásában. (...) A valóság jelenségeinek közvetlen megjelenítését nevezzük ábrázolásnak.” (Giczy J. 1986:3)

II.4. Alkotás, ábrázolás a gyermek életében...

„Az őt körülvevő tárgyi világról egyre pontosabb ismereteket szerez, majd sokrétű ábrázoló tevékenység során mindegyiket újra alkotja, rendez, átszervezi – magáévá teszi (interiorizálja). Ábrázoló tevékenysége nem más, mint a világról kialakított vizuomotoros reprezentációja.” (Balázs J. 1992a:203)

Az alkotás, ábrázolás az óvodás gyermek életében egy játéktevékenységet jelent, miközben énekel, mondókát, verset, vagy mesét mond. Viszont ez a tevékenység nem csak a játékról szól, ez egy elengedhetetlen eszköz, mert nagyon sok szempontból fejlesztő hatással van a gyermek kifejező képességére, és az olyan megismerő funkciókra, mint a memória, megfigyelőképesség, összehasonlítás, emellett esztétikára, szépérzékre nevel, fejleszti a gyermek egész személyiségét, türelemre és akaratra tanít. Egyfajta játékba foglalt képességfejlesztés, tanulási folyamat. Szávai Géza a *Láss Csodát!* című könyvében a gyermeki gondolkodás és érzelmek rajzban való megnyilvánulását boncolgatja, beletéve saját személyes élményeit, amit lányával később unokájával tapasztalt a tevékenység során. Az író így vélekedik a gyermekek rajzolási tevékenységéről: „A gyermek nem azért rajzol, mert „alkot” vagy önkifejez, hanem azért, mert játszik, gondolkodik életkorára adott szintjén. Méltányolni kell, ha pl. követhető térképet rajzol, ha megoldásokat keres.” (Szávai G. 2010:47.o)

Az óvodáskor, amikor a gyermek eljut arra a szintre, hogy nem csak simán a kéz mozgás örömeért, véletlenszerűen húzza a vonalakat, hanem amikor ténylegesen megtudja nevezni és tudatában van annak, hogy mit ábrázolnak a képek, amiket rajzol. Érzelmei, gondolatai nagy hatással vannak az alkotásaira.

Victor Lowenfeld elmélete szerint a gyermekek rajzaikkal gyakran kommunikálnak is ebben az időszakban. (M. Fussel, 2015) Viszont egyetérték Szávaival is, hiszen bár a gyermek is tudatában van saját érzelmeinek, és mérgében akár a ceruzát erősen a papírra nyomva spirálvonalakat rajzol, mégsem az a célja ezzel, hogy kifejezze a haragját szimplán csak így gondolkodik, akaratlanul is üzen nekünk, felnőtteknek, akik látjuk a folyamatot, és látjuk a kész rajzot is. Ez hasonlít ahhoz, amikor a gyermek szerepjátékban van, és mérgében eldobja a játékot vagy kibál. Számára ez csak játék, viszont főleg, ha gyakran fordul elő, akkor egy olyan lényeges információ az óvónőnek, amit nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Az óvodában lehetőség van különféle ábrázoló tevékenységek végzésére. Számos lehetőség van erre csoportszobán belül és szabadtéren egyaránt. Legyen szó rajzolásról, festésről, vagy gyurmázásról, homokba írásról, agyaggal való formázásról, az óvónőnek biztosítania kell megfelelő minőségű, és sokféle eszközt: ecsetet, színesceruzákat, filctollakat, víz- és temperafestékeket, szivacsot, vagy bármilyen más természetből vett tárgyakat terméseket, leveleket, félbevágott gyümölcsöket, zöldségeket, de akár még kézzel is nyugodtan belenyúlhatnak a festékbe. Nálunk például a gyerekek kedvenc festési technikája az ujjal való festés, és gyakran kérik, hogy vegyük elő a temperát a szabadjáték idején is. Hagynunk kell nekik, hogy maguktól használjanak minél többféle technikát, a kifejezőmód legyen egyedi és kötetlen, hiszen az alkotásban soha nincs csak egy megoldás. Igyekezzünk minél többféle lehetőséget adni, hogy tapasztalja meg a gyermek a sikerélményt.

Nagy László *Fejezetek a gyermekrajzok lélektanából* című könyvében a gyermekrajzok fejlődésének szakaszait követte nyomon azzal a céllal, hogy a gyermekek belső világukat, ki nem mondott érzéseit megértse, ábrázolás evolúciójukat összehasonlítsa, kezdve a legkisebb kortól az iskolás korig, az ösztönszerű, fantáziaszülte, és az utánzás útján készült rajzokat egyaránt. Könyvében említést tesz, hogy akkoriban még az 1900-as évek elején mennyire nem foglalkoztak a pedagógusok, pszichológusok, művésztanárok a gyermekrajzokkal, amelyekből egyrészt fontos rejtett üzeneteket lelhettünk volna fel a gyermek életével, lelkiállapotával, hangulatával kapcsolatban, másrészt egyfajta segédletként szolgálhatott volna a művészi kibontakozásban, a későbbiekben. A könyvben elhangzik: ” A gyermekek azt szeretik rajzolni, amiben életet fedeznek fel, pl. embert, lovat, kutyát stb-t.” (Nagy L. 1905:9.)

Magam is tapasztaltam több óvódás csoportba is ellátogatva, hogy a gyerekeket legtöbbször olyan dolgok ihletik meg, amik a mindennapokban is körül veszi őket, a család, vagy más emberek, ismerős tárgyak, esetleg számukra kedves mesehősök, amiket inkább a TV képernyőjén látnak nap, mint nap. Fejükben legtöbbször, a rajzolás menete közben születik meg az ötlet.

Saját tapasztalataim alapján azt is észrevettem, hogy a nagyobb gyerekek ajándék gyanánt kedveskedni is szeretnének nekünk, pedagógusoknak, vagy a szülőknek egy-egy rajzzal, így az alkotó tevékenységében célt tűz ki saját maga elé. Örömet szerez neki az, amikor mások dicsérettel illetik, amit alkotott, ami a fő motivációt fogja jelenteni neki első sorban.

II.5. 3 éves vagy annál fiatalabb gyermekek rajzai – Firkakorszak

Számunkra először úgy tűnik, a gyermek kezdetben még csak játék céljából firkál önfeledten a papírra, sokszor a felnőtt nem is tulajdonít neki nagyobb jelentőséget. Önfeledten firkál, ami részben igaz is, de mindeközben egy jelentős fejlődési folyamat is kezdetét veszi, amint megismertetjük a gyermeket a papírral, és a színes ceruzával vagy zsírkrétával. Kezdetben csak a szimpla mozgás öröme játszik szerepet, megjelennek a gyermekeknél az első nyomhagyások egy vagy másfél éves korban. A gyermek nem is sejtí, hogy a rajzolás mire való, nem törekszik arra, hogy bárkinek is megfeleljen, vagy hogy alkosson valamit.

Rhoda Kellogg pszichológus és gyermekrajzgyűjtő erről máshogy vélekedik. Kellogg hosszú éveken keresztül gyűjtötte, és tanulmányozta az óvodások és kisiskolások rajzait, ezzel együtt a firkákat is. Nem is olyan biztos, hogy a gyermeket már ilyen kicsi korban ne motiválná más a firkálásban. A pszichológus szerint a firkáláshoz mindenképpen kapcsolódik vizuális érdeklődés. (*R. Kellogg 1969:7*)

Tehát bármekkora is a gyermek, mégis foglalkoztatja az általa húzott vonalak sokasága, vagy a színek özöne. Még ha nem is érti eleinte és nem is tartja fontosnak, hogy mások értelmet találjanak a rajzában, de nagyon hamar elvarázsolják őt az eszközök, és az általa létrehozott formák. Kijelenthetjük, hogy a legkorábbi szakaszban a vonalak húzogatása és a nyomhagyás jelenti a játéktevékenységet. Viszont az esztétikus alkotás készítésére való szándék az óvodás kor első éveiben alakul ki. Tapasztalataim szerint, ezeket a készítéseket, törekvéseket, legtöbbször 3 dolog váltja a ki a kisgyermekekben. Valami számára tetsző dolgot, vagy élményt szeretne lerajzolni, általában szokott lenni egy olyan időszak a kisgyermek életében, amikor szinte csak egy bizonyos dolgot rajzol. Nagyban befolyásolhatja a gyermeket az óvónő mintaadása, és ösztönzése, valamint az utánzás, a másik gyerek rajzának másolása, de akár az óvónő rajzát is megpróbálja lemásolni. Ilyenkor a gyermek nem csupán vonalakat húz, nem csak kedvtelésből satíroz, hanem célja van vele, első sorban a játék, másodsorban a környezetében előforduló tárgyak, emberek tudatos lemásolása, úgy ahogy legjobb tudása engedi, azért is, mert örömet okoz neki maga az alkotás menete, és a kész produktum. A legegyszerűbb formákat az óvodás

éveik alatt sajátítják el. A nagycsoportos, 5-6-7 éves gyermek általában már képes házikót, napot, virágot, emberformát rajzolni úgy, hogy felismerhető legyen. Ez a folyamat, lépésről lépésre, fokozatosan alakul ki már az első pillanatoktól. A kisgyermekekre eleinte, még kis-, vagy középsőcsoportban is jellemző, hogy a zsírkrétát markukba szorítva, mindegyik ujjukkal szorítják, vonalvezetésük bizonytalan, a krétát erőteljesen nyomják a papírra.

Bár nem beszélhetünk „művészi alkotásról”, mégis egy meghatározó állomása a vizuális ábrázolásnak a kisgyermekkorú firkálás, és talán ezekből a rajzokból tájékozódhatunk a gyermek világáról a legjobban. A gyermekrajzok lényeges üzenetet hordozhatnak magukban, olyan, mint egyfajta kommunikációs eszköz. Leggyakoribb formátumok az egyszerű egyenes vonalak, görbék, spirálok, körök, különböző zárt firkák, satírozások. Azonban minden korszaknak megvan a saját, rá jellemző stílusjegye, amiből szépen lassan kialakulnak a tudatosan összekötött, megszerkesztett ábrák, motívumok.

Egy szerző, internetes blogjában összefoglalta a legáltalánosabb fejlődési szakaszokat, illetve ezeknek az szakaszait. Az alábbiakban ezeket szeretném ismertetni.

- Az első nagy szakasz a firkálási szakaszon belül további három alszakaszt is megnevez, ezek a véletlenszerű, tudatos firkálás, és megnevezés alszakaszok. Ez a korszak 4 éves korig tart, ez az a szakaszt, amit korábban is megemlítettem, az élénk firkálás és nyomhagyás a papíron, amikor a gyermek gyakran még az papíron kívülre is firkál. Ezek a mozdulatok többnyire a vállövből indulnak ki. Ebben a korszakban a gyermek gyakran nevet is ad a munkáinak, valamint az egyes karaktereknek. Itt jelennek meg az első körök, 3-4 éves korra a mozgás finomodik, a csuklóból fog kiindulni, és a gyermek már törekszik arra, hogy ujjával fogja meg az eszközt.
- Második nagy szakasznak jelöli meg a sematikus korszakot, amely 4-7 éves korig, azaz az óvodás kor végeztéig tart. Ebben a korszakban a gyermekek a körök mellett a háromszögek és a négyszögek rajzolásával is megismerkednek. Azt is tapasztalhatjuk a rajzokon, hogy a megjelenített karakterek mintha lebegnének és egymástól teljesen függetlenek lennének.

(Drawing Development In Children, 2023)

Corrado Ricci művészettörténész munkája meghatározó volt a gyermekrajzokfejlődés kutatásában, ugyanis ő volt az, aki felfedezte, mennyire különlegesek a gyermek rajzok, és érdemes tanulmányozni őket, hiszen rengeteget tanulhatunk belőlük. Egy tinédzserek rajzait bemutató kiállítás után kapta az ihletet a gyermekrajzok gyűjtéséhez, és történelmük feltárásához, és megírta a *L'arte dei Bambini*, azaz a *Gyermekek Művészete* című könyvét. *(Nodarse, 2024)*

Ricci munkája, és írása mindenképpen egy nagy lépést jelentett afelé, hogy több művész tanárt, vagy pszichológust ösztönözzön arra, hogy tanulmányozzák, és érdeklődjenek még inkább a gyermekrajzok iránt.

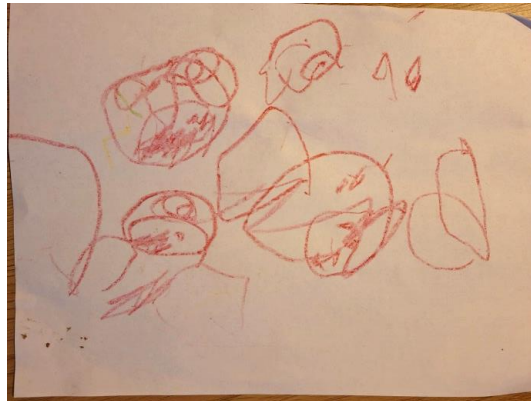
Victor Lowenfeld professzor a művészet fejlődés szakaszait hat kategóriába sorolta életkortól függően, a kisgyermek, óvodáskorúak esetében az első három szakasz jellemző. A firka korszak, amely 1-3 éves korig tart, és a gyermek öröme a nyomhagyásban leli, a perematikus korszak, amely a 3-4 éveseket, kiscsoportosokat érinti, amikor felfedezik a formák és vonalak közti kapcsolatokat, formáikat összekötik a rajzlapon. Az 5-6 éves, középső-, nagycsoportos korosztályt, a sematikus korszakba sorolja Lowenfeld. Ebben a korszakban lesznek a rajzok számunkra is felismerhetők és kialakulnak a jól ismert sémák pl. nap, virág, felhő. (Fussel, 2015)

Helga Eng norvég pedagógus és pszichológus egyike volt azoknak az embereknek, akik elsőként kezdtek el foglalkozni a gyermek firkákkal, és azok csoportosításával. Ezeket ő lengővonalas, körvonalas, és különböző formákként választotta külön. Szintén máshogy kategorizálta a nyomhagyás szerinti firkacsoportokat, tömbfirka, szétszórt, és elszigetelt firkaként utalt rájuk. (Feuer M. 2000:28)

Cyrl Burt iskolapszichológus osztályozása szintén máig is az egyik legismertebb, a firkákat 4 csoportra osztotta, ezek a szándék nélküli, szándékos, utánzó, és lokalizált firkák. (Vass K., 2014)

Feuer Mária a firkákat a „vizuális művészet alapelemeként, építőköveként” említi. (Feuer M. 2000:35) Sokat foglalkozott a kisgyermek rajzaival és firkáival, könyvében többféle szempont szerint csoportosította a firkálási típusokat, szakaszokat, megfigyelési szempontokat. Számos más szerző vélekedéseit is figyelembe véve, pl. Nagy László, Paál Ákos, Helga Eng, Rhoda Kellogg alkotott táblázatokat, a gyermekek firkaformáiról az adott életkorokhoz csoportosítva. Nagy általánosságban tehát többféle firkálási típust is megkülönböztetünk lengővonalas, körös gomolyagfirkát, spirált és vonalkás firkát, amik a kezdetleges stílusjegyekhez tartoznak hozzá. Ezeket követik 3-4 éves kortól a szóródó, zezugos firkák, amik cikk-cakkot ábrázolnak, és nagy dinamikával készülnek, a tömb firkák, amely egy kis terület vagy forma különböző textúrákkal való kitöltésében rejlik és vegyes firkák, majd az írásra törekvő, vagy írást utánzó

fírka, amikor már a gyermek eszköz tartása és finommozgása már helyesnek mondható. (Feuer M. 2000:26)

I. illusztráció 18 hónapos kislány zártfirkái (zsírkréta rajz) (saját kép)

Gyakori firkatípus a kisgyermeknél a ceruza körkörös mozgásával létrehozott fészkek, vagy gomolyfírka, amely szándék nélküli, izommozgás szerint alakul. A kisgyermek ezt a szakaszt alapfirkaszakasznak nevezzük, amelyet általában 2 éves kortól követ a motívumszakasz. Ezeket a szakaszokat Rhoda Kellogg pszichológus jegyezte le fejlődés lélektani megközelítés szerint. Az alapfírka szakasz ismertetője, hogy a kisgyermek itt még nem igazán magára a rajzolásra figyel, csak az okoz neki örömet, hogy nyomokat hagy a papíron, nagy mozgásokat végez. (R. Kellogg 1969:8.)

Mint ahogy a későbbi rajzelemzésekben, és ahogy a könyv szerzője is tette az általa összegyűjtött rajzokkal, magam is többféle szempont szerint csoportosítom, és elemzem a rajzokat, elhelyezkedés, méret, forma, és az ábrák egymáshoz kötődése vagy egymástól függetlensége szerint.

A motívumszakaszt 2 éves kortól számítjuk, hiszen eddig rajzolt firkáit elkezdi összekapcsolni, majd, amikor kettőnél többet kapcsol össze „kombinálja” azokat. Ezeket a jelenséget Kellogg a diagram és a kombinátum jelzővel illetett. Tehát ez a szakasz a begyakorlása és összekapcsolása az eddigi firkaformáknak, amiket elsajátított. (Kárpáti A. 2001:26)

A Babócsai Biztos Kezdet ház gyermekeinél is volt szerencsém megfigyelni két kisgyermek egy 24 hónapos kisfiú és egy 17 hónapos kislány tevékenységét. A gyerekek őszi levelekre festettek pöttyöket különböző vidám színű temperával.

II. *illusztráció, 3 évesnél fiatalabb gyermekek festett levelei (baloldal 24 hónapos fiú, jobb oldal 17 hónapos lány) (saját kép)*

A gyerekek megfigyelésekor a következőket vettem észre: A kisfiú az ecsetet először marokra fogja jobb kezében, úgy kezdi érinteni az ecsetet a levélhez, a kisgyermek nevelők mutatják az apró finom mozgást. Egy pár perc múlva a gyermek bal kezébe veszi át az eszközt, és két ujjal, mutató és hüvelyujjával fogja azt, a papírra merőlegesen.

Feuer Mária szerint ez az az időszak, amikor a gyermekek kísérleteznek a ceruza tartással, itt következik be az a változás, amikor nem jön létre az új firkatípus. (Feuer M. 2000:36)

Én ezt úgy értelmezem, hogy ezután a következő szint idővel a kombinátumok kialakulása lesz a gyermek rajzában. A szülő elmondása szerint még nem egyértelmű melyik keze a dominánsabb a gyermeknek, ugyanis mindkettőt szokta használni. A levelek rajzlapokon voltak elhelyezve, a kisfiú olykor erre is ráfestett.

III. *illusztráció 24 hónapos fiú festék firkái (saját kép)*

IV. *illusztráció 17 hónapos lány firka rajza (saját kép)*

Ezek a különböző nagyságú pöttyök, és oválisok egymástól teljesen függetlennek tűnnek. Nagyjából a lap közepét foglalják el. A kislány jobb kezében szintén hol marokba vette, hol két ujjal fogta meg az ecsetet, az ő mozgása kevésbé volt élénk és határozott, mint a fiúé.

A kislány legtöbbször a ceruzát lefelé irányítva, két ujj segítségével fogta meg, lassú mozdulatokkal, halványan húzta vonalkáit egymásra. Egyszerre két ceruzát is a kezében tartott, de csak a jobb kezében lévő használta rajzolásra. A kislány firkái szóródó firkák, amiket a lap aljára helyezett el, többnyire lila színt használt, illetve másik két olyan színt, amik szinte alig látszanak. A kislány nyomatéka halovány, viszont hosszú percekig készítette rajzát, közben gyakran gagyogott, dúdolt.

II.6. Rajzfejlődés óvodáskorban

A 4-5 éves kiscsoportos gyerekeknél jelenik meg a képalkotó szakaszon belül a kompozíciós szakasz, amikor már konkrét, de egyszerű figurákat rajzolnak, amelyek már felismerhetők, és a különböző kombinátumok összekapcsolásával aggregátumokat alkotnak. Ebben a korban kezdi érdekelni a gyerekeket az emberábrázolás, itt bukkannak fel az első „fejes lábas” figu-

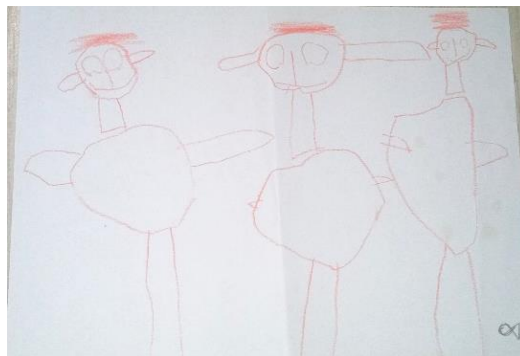
rák és képesek már különböző vonalsémák rajzolására, amelyek hozzásegítik őt a felismerhetőbb ábrázoláshoz. Ezek mentén haladva rajzolja meg a fej ovális vagy körvonalát, a végtagokat. (Kárpáti A. 2001:27)

V. illusztráció 5 éves kislány fejes lábas figurája (saját kép)

A kislány kombinátumából egy emberszerű figura tűnik ki, amire a nagy kör, azaz a fej, a két belőle induló vonal, és a körben lévő kisebb körök utalnak, valamint a fejből kinövő hajszálak. A kislány a figura rajzolását a lábakkal kezdte, és nem is ő az első, akit észrevettem, hogy alulról kezdi a figura rajzolását. Azután következett a fej, és az arc, majd végül a hajkorona. Egy különleges korszak veszi kezdetét a kiscsoportos gyermekeknél, hiszen ez az a szakasz, amikor a környezetük igazán elkezd érdekelni, és ami rajzolásra készíti őket, képzeletüket bátran használni merik, rajzaik pedig egyre jobban felismerhetőkké válnak.

Kárpáti Andrea művész történész elmélete, hogy a 4-6 éves gyerekek korszaka, a firkáktól a formákig való eljutás, amit sematikus korszaknak nevez. (Kárpáti A. 2019:54)

VI. illusztráció 5 éves fiú családraja (balról jobbra: apa, rajzoló, báty) (saját kép)

Ezek a figurák már sokkal jobban hasonlítanak az ember sémára, hasonlít az előző rajzhoz annyiban, hogy itt is a köröket kapcsol össze a kisfiú a vonalakkal, de ezeknek az emberkének már vannak karjai is, nyaka, az alsó kör a hasat jeleníti meg, valamint az arc berendezés is jobban kidolgozott.

„Ötéves korra a grafikusan letisztult sémák, mint jelek, és ahhoz kapcsolódó jelentések szilárdakká válnak.” (Feuer M. 1995:31)

Az 5-6 éves gyermekek rajzaiban egyre inkább észreveszem, hogy mennyire odafigyelnek a részletességre, az egyes figurákat berendezési tárgyak veszik körbe, a ruhájára mintákat rajzolnak, kiegészítőkkal díszítik. A hat éves, iskola előtt álló nagycsoportos gyerekek emberfiguráiról, vagy egyéb más sémákról, már határozottan meglehet mondani mit ábrázolnak.

VII. illusztráció 6 éves kislány családraja

(balról jobbra: rajzoló, kistestvér, anya, apa)(saját kép)

VIII. illusztráció 6 éves kislány rajza, édesanyjáról (színesceruza rajz) (saját kép)

Amikor a gyerekek embereket rajzolnak, legtöbb esetben az őket körülvevő személyeket szeretik leginkább lerajzolni, családtagjaikat, az óvónőt, egymást, vagy bárkit, aki számukra érdekes. Észrevételem, hogy a gyerekek általában azt a személyt rajzolják nagyobbra, aki számukra fontosabb, általában ezeket a figurákat a lap közepére rajzolja, mint például a második

rajznál. Mindkét nagycsoportban feladat volt, hogy mindenki rajzolja le a családját, a kislány számára egy kedves személyt, az édesanyját választotta. Abból is kiderül, hogy egy közelálló személyről van szó, hogy nagyban ábrázolja, a lap közepén, és élénk, meleg színekkel van kiszínezve a ruha, amit visel. Egy vidám környezetbe rajzolta az anyukát, a nap, és a virágok is erre utalnak. Az első rajznak is nagyon hasonló a hangulata. A kislány a család összes tagját nagyjából ugyanakkora méretben rajzolta le egymás mellé, középen helyezte el őket. Több mint valószínű, hogy szeretett volna minden tagot ugyanúgy megjeleníteni, mert ugyanolyan fontosnak tartotta őket, míg a másik kislány elegendőnek tartotta az édesanyját megjeleníteni. Az is gyakori, amikor ezek a rajzok ajándékba készülnek a szülőknek, óvónőknek, tehát könnyedén lehet ez is egy indok.

A rajzok összehasonlítása

Kárpáti Andrea könyvében említést tesz arról, hogy a gyermek kulturális háttére is nagyban függ attól, hogy a rajzoláshoz való képességei miként fejlődnek. Viszont az nem jelenti azt, hogy ha valakinek kevesebb rajzeszköze van otthon, az ne tudna ugyanúgy felzárkózni, egy olyan gyermekhez, akinek minden lehetősége megvan az otthoni rajzoláshoz. (Kárpáti A. 2001:30)

Úgy gondolom, ez valahol egy mélyen bennünk rejlő ösztön csak úgy, mint a barlang falára rajzoló ősembernel, és valójában nem is kell nagy mennyiségű eszköztár ahhoz, hogy rajzolni tudjunk, vagy akarjunk. Én például az óvodában úgy tapasztaltam, hogy azok a gyermekek, akik családjuk anyagi háttére révén nem jutnak rajzeszközökhöz, vagy csak szimplán a szülő nem vásárolja meg őket mondván, hogy fölösleges, mégis azt látom, hogy ugyanolyan igyekezettel, tetszetős rajzokat készítenek életkori adottságaikhoz megfelelően. Egyszerűen csak arról van szó, hogy minden gyermek más tempóban fejlődik és nincs olyan recept, ami mindenkinél ugyanúgy működne. Vannak, akik bár eszközök híján vannak, de gyorsabban fejlődnek, és vannak, akiknek bár minden adott, mégsem érznek elég motivációt magukban, és lehet, hogy képes lenne, de mégsem fejlődik a rajzkészsége ugyanolyan tempóban, mert nem szeretne gyakorolni, nem érdekli annyira a tevékenység. Ezért is fontos motiváció a gyermekek számára a türelmes és segítőkész hozzáállás az óvónőtől.

Rhoda Kellogg úgy véli, hogy a gyermekek művészi fejlődésének egyben együttműködésének kulcsa abban rejlik, hogy a felnőttek elég időt szánanak a gyermeknek a természetes önkifejezésre. (R. Kellogg 1969:143.o)

Próbáltam minden korcsoportból egy rajzot kiemelni, majd ahogy ezeket összehasonlítottam, összevetettem a Kárpáti Andrea által összegyűjtött fázisokkal, amelyek az emberfigura kialakulását mutatják meg, ezek a rajzok pedig nagyon szépen szemléltetik azokat a fázisokat, amiket a szerző rendszerezett. A fejes lábas figura (hetedik illusztráció) után eljutottunk a teljes emberfigurákhoz, a nyolcadik illusztrációnál már a törzs tagolódását, a fejet, a nyakat, a végtagokat, a kilencedik illusztráción az arc tagolódását, a frizura kidolgozottságát, valamint a ruha mintázatát vehetjük figyelembe. A tizedik rajzon ezek mind megjelennek, a kezeken az ujjak is megvannak jelenítve. Az utolsó két rajznál a környezet tárgyait is felfedezhetjük, amelyek a megrajzolt karakter körül láthatók. A szivárvány, a virágok, az égen a felhők és a nap. *(Kárpáti A. 1995:39)*

II.7. Az óvónő legfontosabb feladatai a vizuális ábrázolás fejlesztésében

Az óvónői támogatással kapcsolatban, Balázné Szűcs Judit egy nagyon lényeges dolgot jegyez meg. Ami számít a vizuális nevelés területén is, hogy először a gyermeket hagyjuk kibontakozni, ne próbáljuk meg a lelegejétől kezdve tanítani. Ha próbálkozásai felé nyitottak vagyunk, és elismerjük, máskor is szívesen tevékenykedik, kez ügyessége fejlődik, jó megoldásai a kérdésekre szilárdná válnak, később is emlékezni fog. Ebben tehát benne van az értelmi, érzelmi, és a manuális nevelés is. *(Balázné Szűcs J. 1992a:207.)*

A gyermekek motiválásában a rajz foglalkozásoknál úgy gondolom nagy szerepet játszik az óvónő. Az óvónő viselkedése és hozzáállása mely motiváló lehet a gyermek számára. Mi az óvodában igyekszünk a környezet minél színesebb és játékosabb megismertetésével, amely gyermekeinket felfedezésre majd alkotásra buzdítja. Mi támogatjuk a gyermek önállósodását, felfedezését, hiszen gyorsabban, pontosabban rögzül az általuk szerzett információ, szükség esetén pedig segítjük őket a megoldás rávezetésére. Az óvónő megbizonyosodik az információ tudatosításáról, például kérdések feltételével, gondolkodtató játékos feladatokkal, amelyek az alkotásban is megvalósulhatnak. Legfontosabb teendő tehát a motiválás, a figyelemfelkeltés, a kérdések helyes, és értelmes feltétele, egy olyan környezet teremtése, ahol szabadon megvalósulhat az alkotás bármely formája megvalósulhat az alkotáshoz szükséges eszközök biztosítása, és a rajztechnikák tanítása, amelyhez a felnőtt segítsége elengedhetetlen. Ami talán még ennél is fontosabb a pozitív megerősítések, visszajelzések és az őszinte érdeklődés a gyermek munkája iránt.

Rhoda Kellogg szerint, a felnőttek reakciói a gyermek rajzaira a gyermeket bátoríthatja, de ugyanúgy demotiváló hatása is lehet. Úgy gondolja, nincs jó vagy rossz megoldás egy rajzot illetően, hiszen minden egyes korszak, egy állomás a gyermek fejlődésében, mégis sok olyan nevelő van, akik ezt nem veszik komolyan, kinevetik a gyermeket, vagy negatív jelzőkkel illetik rajzaikat, amit ő gondosan készített. *(Rhoda K. 1969:145, 158)*

A gyermeket nagyon is érdekli az óvónő véleménye, és vágyik az elismerő szavakra, viszont sajnos találkozunk olyan esetekkel, amikor egy-egy meggondolatlan megjegyzés elégedetlenséget, agressziót válthat ki a gyermekből, aminek hatására feladja a próbálkozást. Fontos, hogy a gyermek sikerélményekhez jusson, ami további tevékenységekre sarkallja, és képes lesz a gyors fejlődésre.

Dr. Bakkay Tiborné arról számolt be, hogy a sikeres feladat teljesítés nagyban segíti harmonizálni a látási, tapintási és mozgási érzékelést. *(Dr. Bakkay T. 1986:155.)* Tehát ha éreztetjük a gyermekkel, hogy valamit jól csinált, egy adott feladatban jeleskedett, annál jobban fog törekedni, hogy még több feladatot oldjon meg, automatikusan felfelé halad az érzékszervei és képességeinek fejlődése a sok gyakorlásnak köszönhetően. *(Dr. Bakkay T. 1986:154)*

II.8 A mese fontossága és hatása az óvodás gyermek képzeletére

A mese egy nélkülözhetetlen értelmi és érzelmi szükséglet a gyermek számára. A gyermek elsősorban a szüleitől hallja a mesét, nem feltétlenül mindig az édesanyától, de ez természetesen függ a szülői szerepek megoszlásáról a családban. Hallhatja a mesét akár nagytéstvértől, vagy nagyszülőktől is.

Az óvodai nevelésünk során mi is nap, mint nap olvasunk legfőképpen tündérmeséket, magyar népmeséket, kortárs szerzők meséit. Fontosnak tartom, hogy a gyermek minél gyakrabban találkozzon könyvből olvasott, vagy élőszavas mesével otthon és óvodai kereteken belül, nem feltétlenül azért, hogy tanulságot vonjon le a mesékből, hanem hogy teret adhassunk fantáziájának, képzelje bele magát egy szereplő bőrébe, élményt nyújtsunk, érezze, hogy biztonságos légkörben van és nincs probléma azzal, ha képzelete elkalandozik.

Kerekes Valéria szerint, a mesék azért is hasznosak, mert segítenek a gyermeknek az életben adódó problémák leküzdésében, segítenek eligazodni, és éppen ezért a szülőtől kell hallania őket elsősorban. *(Kerekes V. 2017:51)*

Óvodánkban minden foglalkozás egy mesével kezdődik. A gyerekek mesepárnáikat elhelyezik a szőnyegen körbe, az óvónő szintén közéjük ül. A történet a mindennapos mesehívogatóval

kezdődik, ami segít a ráhangolódásban. A mese felolvasása legtöbbször mesekönyvből vagy fejből történik, majd a történet végeztével közösen megbeszéljük mi történt, tudnak-e olyan karaktert kiemelni, amely számukra a legkedvesebb volt, melyik jelenet volt a kedvencük, kik lennének szívesen a meséből. Itt nem a tanulság levonása a cél, hanem egyrészt a gyönyörködtetés, másrészt a megfigyelőképesség, a szókincs gyarapítás, az érzelmi nevelés, hiszen a mese együttérzésre is tanít.

Emellett a mese megmutatja, hogy a problémáink ellen kitartóan kell küzdenünk, a főszereplő többnyire egy olyan szereplő, akivel a gyerekek azonosulni tudnak, és saját magukat vélik észrevenni a főhősben. A tündérmesékben gyakran olyan érzelmek is megjelennek, mint a szomorúság, irigység, harag, ezek segítségével pedig a gyermek feltudja ismerni saját érzelmeit, és talán könnyebben feldolgozza őket. (*Children's Museum Team, 2024*)

De hogyan hat a mese a gyermek képzeletére, és ez milyen formában mutatkozik meg? A mese feldolgozása megtörténhet szerepjátékban, amikor a gyerekek kedvenc karaktereik bőrébe bújva játszhatják el újra a történetet, illetve megtörténhet rajzban is.

Hegedűs Anita kutatásában *A Három Kismalac* című mesét olvasta fel a gyerekeknek, akiket ezután megért, hogy rajzoljanak le belőle egy adott jelenetet, ami számukra a legérdekesebb volt. A mesehallás után született rajzokból kiolvashatóvá vált, hogy a gyermekekben milyen nyomokat hagyott a mese, vajon félelemmel teli, vagy humoros formában ábrázolták a jeleneteket, milyen színeket használtak, milyen motívumok jelennek meg. (*Hegedűs A. 2023:139-140*)

Évek óta vitatott téma, hogy a gyerekek életéből egyre inkább kiszorulni látszik a mese. Az élőszavas történeteket, estimeséket, felváltják a TV műsorok, a rajzfilmsorozatok, amik szintén máshogyan hatnak a gyermek képzeletére és gondolkodására. Manapság még inkább elmondható, hogy a szülők már kevesebbet mesélnek, és a gyerekeket már nem is a televízió, hanem az internet adta lehetőségek kötik le jobban.

Büki Péter is azt tapasztalta, hogy a televízió egy fajta szakadékot alakított ki a szülő és a gyermek között, háttérbe szorultak az esti mesék, a mesekönyvek, valamint a TV túlzott használata kifejezetten negatív hatással van a gyermek verbális készségfejlődésére, fantáziájára. (*Büki P. 2009:32*)

Véleményem szerint a túlzásba vitt televízió nézés káros hatással van a gyermek fejlődésére, valamint függőséget is okozhat amennyiben nincs kordában tartva a helyzet, viszont tudatos és mértékletes használat mellett ez nem következik be. A szülő nagyban hozzá tud járulni az otthoni fejlődéshez, és a gyermekkel való kapcsolat mélyítéséhez, ha gyakrabban olvasna mesét

a gyermeknek, vagy akár a szülő saját maga, esetleg a gyermekkel együtt közös történeteket találnának ki. Egy szülő beszámolt nekem arról, hogy kislányával minden este elalvás előtt, közösen találnak ki történeteket. Kitalálják, hogy miről szóljon, majd egy-egy mondatot felváltva hozzáadnak és így szövődik tulajdonképpen a közös meséjük.

Tölgyessy Zsuzsanna adjunktus úgy fogalmazott: *„A meseformulák tényleges szerepüket csak az élősavas mesélés során tölthetik be. A mesekezdő formula rögtön megjelöli a mese műfaját, és addig tart, (...) amíg a mesehallgatók figyelmét meg nem szerzi. (Tölgyessy Zs. 2019:78)*

Az élősavas mese, valóban, alaposan megmozgatja a gyermek fantáziáját, hiszen nincs egy előre bemutatott sablon. A gyermek saját maga képzelheti el, hogy a szereplők, hogy nézzenek ki, a helyszínek hol játszódjanak. A történet a saját elképzelt világában ölt testet. Egy jól választott, korhoz illő mesekönyv illusztráció szintén hozzájárulhat ahhoz, hogy a képzelet minél színesebb legyen.

Ahogy Luke Ridder is fogalmazott, az óvodás gyerekeket illetően, a szavaknak eleinte nincs hangjuk, vagy jelentésük, viszont az illusztrációk a mesekönyvekben segítenek, hogy a szavakat a képekkel összekössük. Ridder, a blog írója arra is kitért, hogy az illusztrált mesék segítik a gyermeknek elképzelni az adott helyszínt és a történéseket. Az animációs filmek közül többek közt a Hófehérkét is megemlíti, éppen azért, mert ez az alkotás forradalmasította a rajzfilm ipart, amelynek szintén volt és van is egyfajta közösség építő ereje a családon belül, hiszen felnőtteknek és gyermekeknek is egyaránt élményt nyújt. *(L. Ridder 2024)*

A mesék animált verziója sokkal ingerdúsabb a gyermekek számára, hiszen tele vannak mozgással, hanghatásokkal, színes karakterekkel, amelyek odavonzzák a gyermekek figyelmét a képernyőre. Hogy mitől jó vagy rossz egy animációs film, az a tartalmától, mondanivalójától és képi világtól is függ. A magyar népmesék például olyan alkotások, amelyet nem csak kedvelnek az óvodás, iskolás gyermekek, de értéket, kulturális örökséget is magában hordoz. A mesék a gyermeket rajzolásra is megihletik, előszeretettel rajzolják le kedvenc mesehősüket, akár a kedvenc rajzfilm sorozatukból, akár egy mesekönyv lapját másolva, vagy saját képzeletük mentén haladva.

Karolina Baublyte kísérlete szintén a mesehallás utáni rajz megfigyeléséről szólt, és egy testvérpárt látogatott meg, egy 8 éves lányt, és egy 5 éves fiút. Először a kislánnyal, a rajzolás előtt beszélgetni kezdtek a tündérmesékről, a lány kedvenc mesehősei jöttek szóba, majd Baublyte felolvasta neki a „Halász és a Szellem az üvegben” című mesét. A mese utáni rajzolás gondolata egy pillanatra kizökkentette a lányt, mert nem tudta, hogy álljon neki, majd a példamutatás után, a kislány saját színeivel és vonalaival próbált a felnőtt mintához hasonlóat alkotni. *(K. Baublyte. 2021)*

Azt gondolom, hogy maga az ötlet egy nagyon izgalmas kezdeményezés, főleg azért, mert a szellem, egy olyan természetfeletti lény, ami nincs szigorú sémákhoz kötve, mindenki máshogy képzelel el a szellemet. Én nem mutattam volna meg neki előre a saját mintámat, először csak hagytam volna, hogy ő próbálkozzon, ettől függetlenül érdekes a megfigyelés, hogy a gyermek elképzelései alapján milyen külsővel ruházza fel ezt a teremtést. Valójában nincs rossz válasz, hiszen ahány gyermek, annyi megoldás létezik.

Kutatásaim egyikében, valamennyi meseátadási módszert kipróbálok, keresve a választ arra, hogy melyik módszerrel érek el nagyobb figyelmet, mely módszer alkalmazása után mozdul meg élénkebben a fantázia.

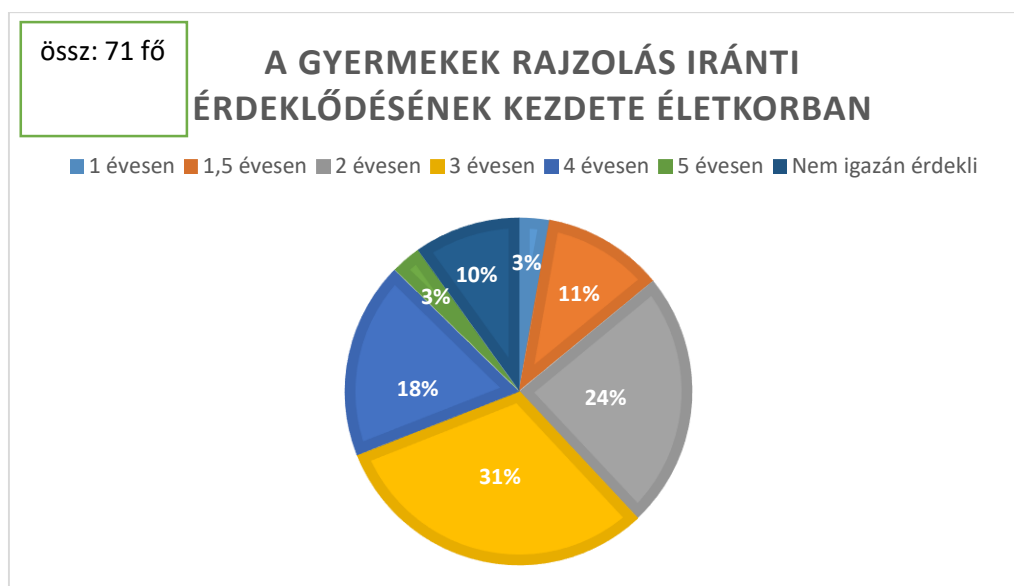
III. Kutatások

III.1. Kutatás a gyermekek otthoni rajzolási és mesehallgatási szokásairól

A gyermekek rajzolási és mesehallgatási szokásairól szóló kutatásomhoz 3 óvodába látogattam a Drávamenti Óvodák Bolhói-, Babócsai-, és Vízvári Tagóvodáiba. A 3 óvodából összesen 71 gyermekről szerezhettem adatot, 14 fő 3 éves, 24 fő 4 éves, 15 fő 5 éves és 18 fő 6-7 év közötti gyermekről.

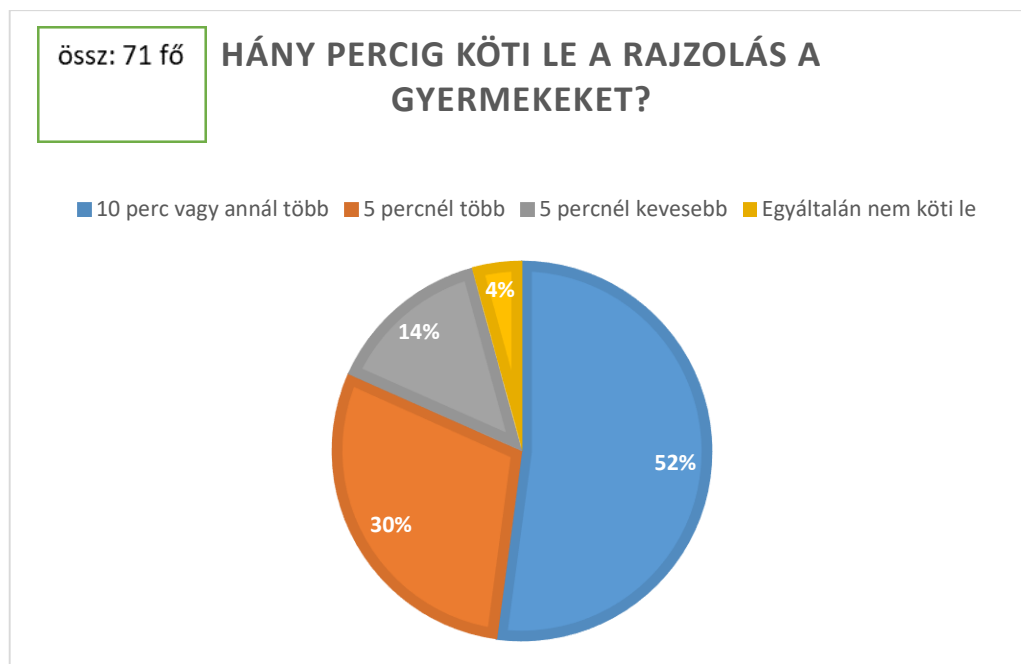
A kérdőívem, amelyet a szülők papírformában kaptak meg, a következő kérdések szerepeltek: Első kérdésem az életkorra vonatkozott, összesítve a három óvoda gyermekeit a 4 éves korosztály volt többségben. Egyik legfontosabb kérdésem volt, hogy vajon a gyermekek szívesen rajzolnak-e otthon. A szülők nagyrésze igennel válaszolt 56-an, míg 15-en nemmel válaszoltak.

A három faluból megkérdezett szülők gyermekeinek legtöbbször, 31%-a 3 éves korában kezdett érdeklődni a rajzolás iránt, amely 22 gyermeket takar. A gyermekek 24%-át (17) 2 éves korában, 18%-át (13) 4 éves, 11%-át (8) másfél éves korában kezdték el érdekelni a rajzolási tevékenységek. 10% azaz 7 olyan gyermek volt, aki egyáltalán nem érdeklődik, és nem foglalkoztatja a tevékenység, vagy csak rövid ideig.

1. ábra. A gyermekek rajzolás iránti érdeklődésének kezdete. (saját ábra)

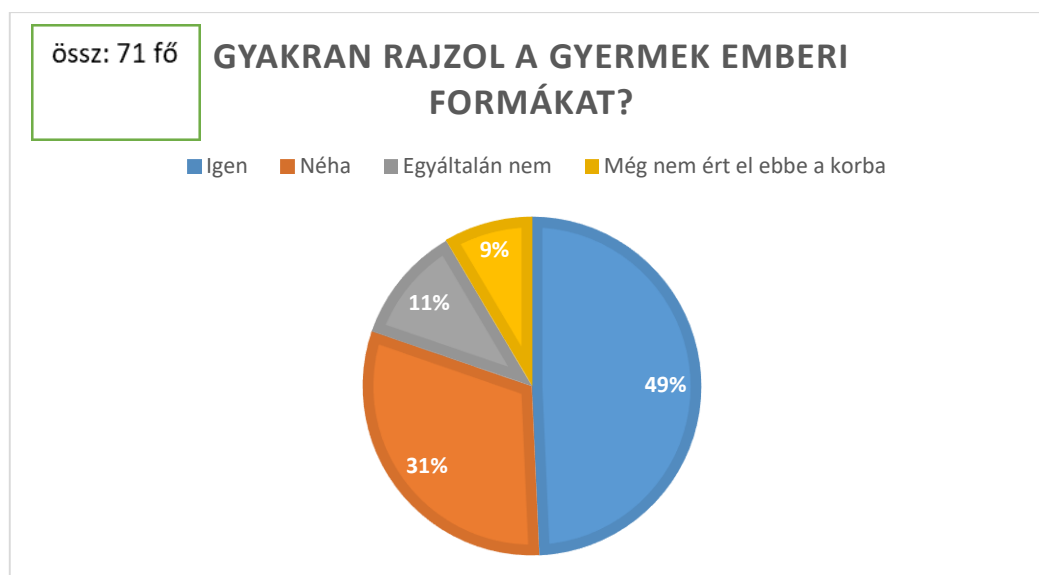
A gyermekek több mint a fele, 10 percnél több időt is szívesen eltöltenek rajzolással, az 52% 37 gyermeket jelent. A gyermekek 30%-a tölt (21) el 10 percnél kevesebb, de 5 percnél több időt rajzolással, 14%-a (10) 5 percnél kevesebbet, 4%-át, azaz 3 gyermeket pedig szinte semennyire nem köt le a tevékenység.

2. ábra. A gyermekek rajzolással töltött ideje. (saját ábra)

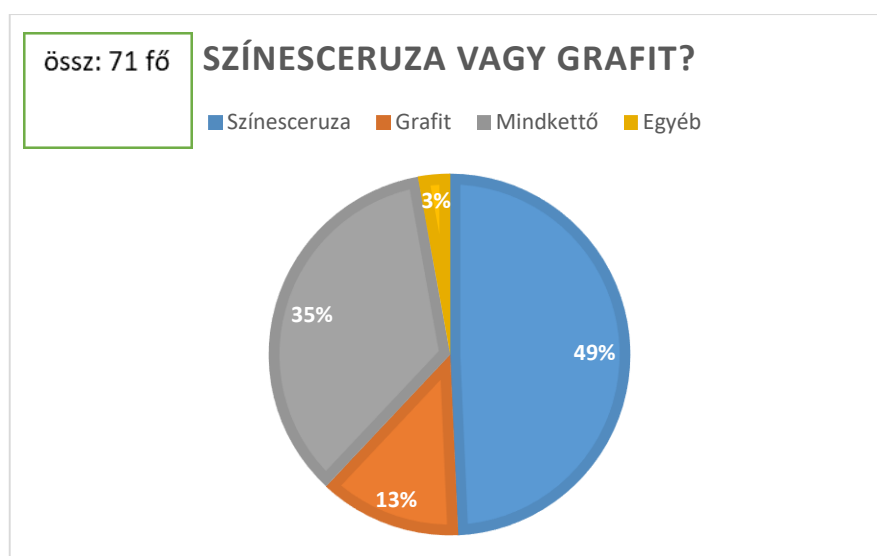
35 gyermek, vagyis majdnem a megkérdezett szülők gyermekeinek fele gyakran jelenít meg emberi formákat rajzaikon. 8 olyan gyermek van, akiknél egyáltalán nem jellemző ezen formák rajzolása, míg 6 gyermek nem ért el abba a korba, hogy képes lenne az összetettebb tárgyak vagy emberek ábrázolására.

A következő kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy a szülők vajon megtudják-e állapítani gyermekeik rajzai mit ábrázolnak. 31 szülő válaszolt az „igen, többnyire” válasszal, majdnem ugyanennyi szülő (28) állította, hogy mindig megtudják állapítani mit ábrázolnak a rajzok, míg 12-en egyáltalán nem.

3. ábra. A gyermekek emberi formák rajzolásának gyakorisága. (saját ábra)

A következő kérdés az otthoni eszközpreferenciáról szólt. Sok olyan gyermek van (25) akik egyaránt használnak színesceruzát és grafitot is, de a többség (35) így is inkább csak színesceruzát használ a rajzolásra vagy színezésre. 9 gyermek preferálja jobban a grafitot, mint a színesceruzákat, és 2 olyan gyermek van, akik más eszközt szívesebben használnak, a szülők itt a filctollat említették.

4. ábra. A gyermekek eszközhasználata. (saját ábra)

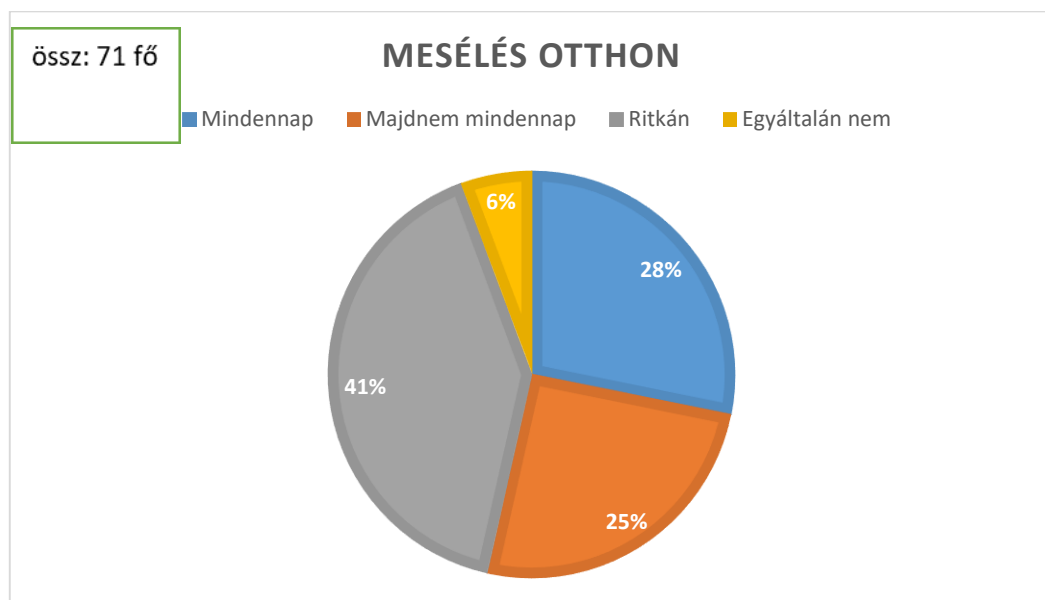
Az eszközöknél maradva, a következő kérdésben arra kérdeztem rá, hogy vajon a gyerekek szívesen rajzolnak-e zsír vagy pasztellkrétával. 58-an válaszoltak igennel, míg 13 olyan gyermek volt, aki nem szívesen dolgozik ezekkel az eszközökkel.

3 olyan kérdést tettem fel, amelyek csak a nagy- és középsőcsoportos gyermekekre vonatkoztak. Az első ilyen kérdésemre miszerint szokott-e a gyermek családrajzot, esetleg önarcképet rajzolni, 20-an válaszoltak igennel, még 13-an feleltek nemmel. A második nagyobb gyermekekre vonatkozó kérdésemben választ szerettem volna kapni, hogy vajon a gyerekek tudnak-e napot rajzolni önállóan. A 32 gyermekből csak 1 gyermek szülője válaszolt nemmel. Utolsó kizárólag nagyokra vonatkozó kérdésemben arra kérdeztem rá, hogy a gyermekek tudnak-e önállóan fát rajzolni. A válaszolók többsége itt is igennel válaszolt, pontosan 31-en, míg 8-an feleltek nemmel.

A következő kérdéseim ismét minden gyermekkorosztályra vonatkoztak, vajon rajzolni vagy festeni szeretnek jobban az óvodás gyermekek? A válaszok nagy része a festés opcióra érkezett, a 71 szülőből 48-an jelölték, míg 21-en a rajzolásnál maradtak. Vajon a gyermekeket a

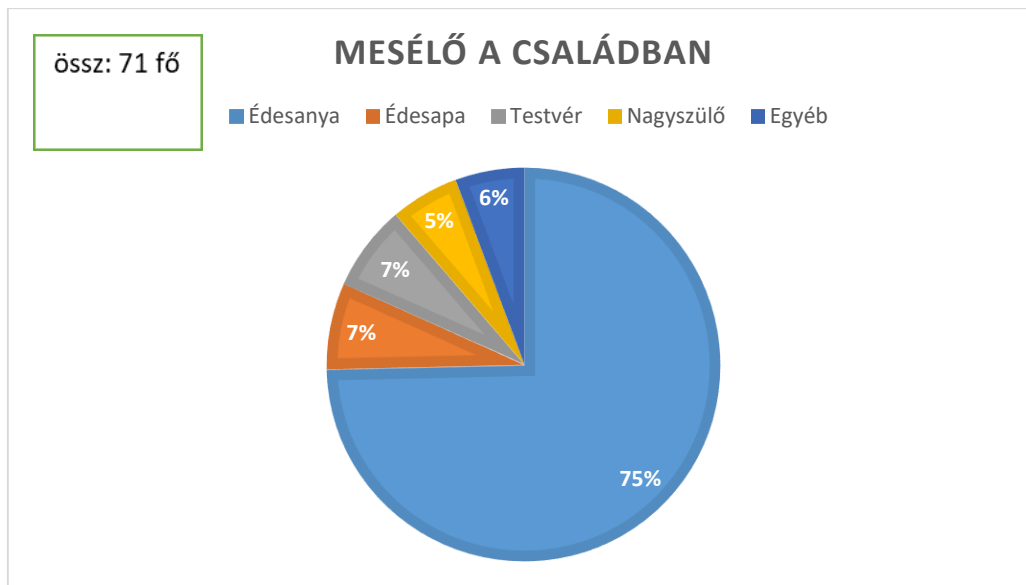
környezete, vagy a mesék ihletik meg jobban? Hasonló kérdést már tettem fel az óvodapedagógusoknak is, ahol a fantázia volt szembe állítva a valósággal. A szülők válaszai alapján, a legtöbb gyermeket az őt körülvevő környezete ihleti meg jobban az alkotásra, a 71 gyermekből 45-öt, 26-ot pedig a mesék világa mozgat meg igazán.

A kérdőívem második felében a mesehallgatási vagy mesenézési szokásokról kérdeztem a szülőket. A szülők 28%-a azaz 20 szülő, mindennap olvas a gyermekének mesekönyvből, 28% azaz 18 szülő majdnem mindennap. Nagy százaléka a szülőknek, 41% vagyis 29 szülő ritkán olvas a gyermekének, nem tartják prioritásnak a közös mesélést, 6%-nál amely 4 szülőt jelent, pedig egyáltalán nem szokás. Több oka is lehet ennek, előfordulhat, hogy mesekönyv sincs a háztartásban, vagy a szülők azzal nyugtázzák, hogy a gyermek „nem igényli” a közös mesélést.

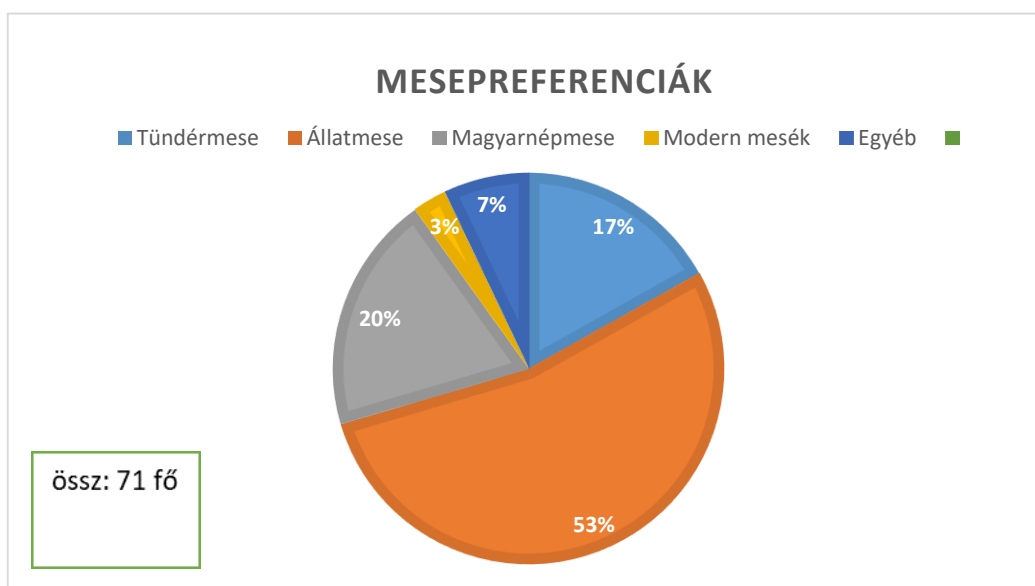
5. ábra. Mesélés otthon (saját ábra)

A mesélő személye a családban túlnyomórészt, az édesanya, 53 családban az anya tölti be a mesélő szerepét. Egyenlő százalékban olvas a családban az édesapa, és a nagyobb testvér, a 7% 5 családot takar. 4 olyan család van, ahol a nagyszülő olvas fel, esetleg saját kútfőből mond történeteket, illetve a 6% azok a családok, ahol nem kerül le a polcra a mesekönyv.

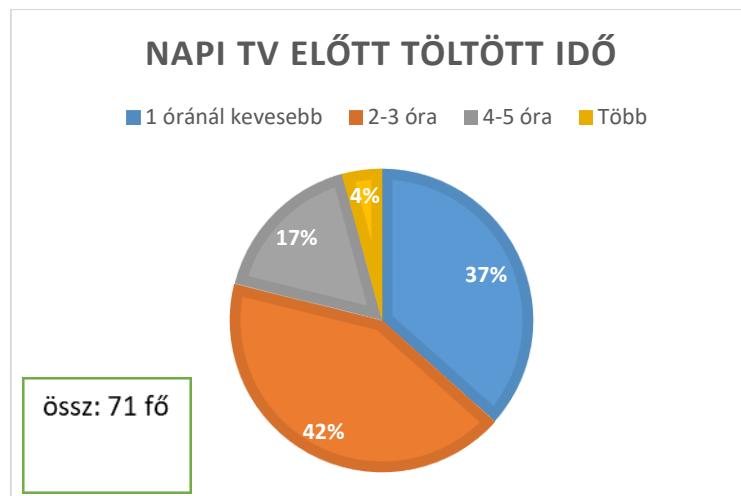
6. ábra. A mesélő személye a családban (saját ábra)

A következő kérdésem a gyermekek legkedveltebb mesetípusaira tért ki, milyen típusú mesét szeretnek leginkább hallani a szülöktől? A válaszolók több mint a fele, az állatmeséket preferálta, 38 gyermek kedvenc műfaja az állatmese. A szülők 20% azaz 14 szülő olvas magyar-népmeséket, 17% azaz 12 szülő olvas leginkább tündérmeséket, 2 családban olvasnak modern meséket, illetve az egyéb választ jelölték azok, akik nem olvasnak, 1 valaki pedig hozzátette, hogy otthon hittanos könyveket, bibliai történeteket szoktak mesélni. Érdekelt, hogy vajon a gyerekek milyen gyakran kérik meg a szülőket, hogy felolvassanak nekik. 25 olyan gyermek van, aki mindennap megkéri a szülőket, 20-an szintén gyakran, majdnem mindennap. 19 gyermek van, akik nagyon ritkán kezdeményeznek a szülőknél, 7-en pedig egyáltalán nem.

7. ábra: A gyermekek mesepreferenciája (saját ábra)

A gyermekek televízió előtt eltöltött idejéről is kérdeztem a szülőket, a gyermekek 42%-a, 30 gyermek tölt napi 2-3 órát TV nézéssel. 37%-k, 26 gyermek tölt 1 óránál kevesebb időt, míg 12 gyermek van, akik 4-5 órát, 3-an pedig még ennél is többet a képernyő előtt.

8. ábra. Napi TV előtt töltött idő (saját kép)

Lehetőséget adtam a szülőknek, hogy írják le azokat a rajzfilmeket, amelyeket a gyermek a leggyakrabban szokott nézni a televízión. Egy-egy szülő több címet is írt, a három gyermekek által legnézettebb rajzfilm a Mancsőrjárat (26), a Bing (14) és a Bogyó és Babóca (9) lettek. 5 szülő szavazott a Sam a tűzoltóra, 4 szülő a Magyar népmesékre, 3-an írták a Láng és a szuperverdákat, és 3-an a Verdákat. 5 szülő írta összefoglalóan az állatmeséket, 2-en pedig a Disney meséket. Említésre került egy-egy szülőtől a Hármas Ikrék, a Toy Story, a Ben 10 a Bluey, illetve összefoglalóan az autós mesék.

Ugyanezt a lehetőséget megadtam a kedvenc mesekönyveknél is. 28-an írták, hogy nincs különösebben kedvenc könyve a gyermeknek. 18 szülő írta a Bogyó és Babóca könyveket, 11-en írták összefoglalóan, hogy a gyermek kedvenc könyvei az állatos mesék, 5-en az Öreg néne özikéjét említették, 2-en pedig a Micimackót. Egy-egy szülő említést tett a Hónapok meséjéről, a Bors néniről, a Hófehérkéről, a Pitypang és Lili könyvekről, a Piroska és a Farkasról, A Thomas a gőzmozdonyról, a Mancsőrjáatról, illetve egy szülő írta a dínószaurosos könyveket. Utolsó kérdésem a szülőkhöz, hogy a mesekönyvek milyen alkalmakkor kerülnek le a polcra? A válaszadók közül a legtöbben, 31-en este, elalvás előtt mesélnek a gyermekeknek, 21-en kedvelik jobban a délutáni mesemondást, 15 családban ritkán szokott előkerülni a könyv, 4 családban pedig egyáltalán nem szokott.

III.2. Interjú 3 óvodapedagógussal, a gyermekek rajzolási és mesehallgatási szokásairól óvodai keretek közt

Az interjú 3 óvodapedagógussal készítettem el a bolhói óvoda óvodapedagógusával, a babócsai óvoda vezető óvodapedagógusával, és vízvári óvoda óvodapedagógusával.

A kérdések kitértek a gyermekek rajzolási rutinjára az óvodában, az eszközök használatára, a mesehallgatás gyakoriságára, az átadás típusaira, az óvodapedagógus szakmai hozzáállására, fejlesztésében való szerepére. A három óvodapedagógustól érkező válaszokat összesítettem.

Elsőként arra kérdeztem rá, *milyen gyakorisággal rajzolnak a gyermekek óvodai keretek közt?* Mindhárom óvodában megvalósul naponta a rajzolás mind játékidős tevékenységként, illetve kötött formában.

Következő kérdésemben arra voltam kíváncsi, hogy vajon *szívesen ülnek-e le a gyerekek rajzolni?* A bolhói és a babócsai óvodákban a lányok által jobban kedvelt a tevékenység, a fiúknál népszerűbbek a mozgásos, vagy épp konstruktív építő játékok, míg a vízvári óvodában a rajzoló tevékenység kedvelése fele-fele arányban oszlik el a nemek között.

Megkérdeztem, *hogyan követik nyomon a gyermekek fejlődését a rajzolásban?* Az óvodapedagógusok mindhárom helyen időnként megfigyelik, a gyermekek munkáit mappákba gyűjtik nevelési év szerint, ezeket pedig összehasonlítják, egymás mellé téve, hogy láthatóvá váljon a fejlődés mértéke.

Kérdeztem ezenkívül az eszközökről, *mi mindennel tudnak a gyermekek dolgozni?* Mindhárom óvoda gazdag eszköztárral rendelkezik, színesceruzákkal, filctollakkal, különböző festékekkel, színespapírokkal, dekoráció készítésére alkalmas eszközökkel, krepp papírral, dekorgumival, ollóval, ragasztóval vannak felszerelve.

Érdeklődtem, hogy vajon *a valóságot próbálják az óvodások jobban megjeleníteni, vagy inkább a fantáziára hagyatkoznak?* A gyermekek mindegyik helyen többnyire a valóságot igyekeznek papírra vetni, és csak az igazán alkotni szerető, rajzolásban tehetséges gyermekek mernek fantáziájuktól vezérelve rajzolni.

Kérdeztem az óvodapedagógusokat *a motiváló eszközeikről.* Mindhárom óvodapedagógus változatos eszközökkel, változatos témákkal buzdítja a gyermekeket az alkotásra, igyekeznek mindenkit megdicsérni, az egyes rajzokon kiemelni a tetszetős részeket, tanácsot adni a további fejlődéshez.

Mindhárom óvodában a színesceruza a *leginkább használt eszköz*, bár a gyermekek többsége jobban szeret festeni.

Kíváncsi voltam a véleményükre, szerintük *a szülők mennyire veszik ki a részüket a gyermekek rajzfejlődésének megsegítésében?* Sajnos egyik válasz sem volt túl biztató, a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek legtöbb esetben az óvodában látnak először színesceruzát. Ezek a családok nem mindig tudják a rajzeszközöket megfizetni, azonban olyan családok is vannak, akik számára nem prioritás a rajzfejlődés megsegítése. Tehát a válasz a kérdésekre mindhárom helyről, hogy nagyon ritkán járulnak hozzá a szülők, viszont különböző indokokból.

Érdeklődtem, hogy az óvodapedagógus szerint a gyermek környezetétől függetlenül *mennyire szeretnek rajzolni a saját tapasztalat és szülő beszámolóját egybevetve?* A bolhói és a vízvári óvodában a nagycsoportosok jobban szeretnek otthon is és az óvodában is rajzolni, főként a lányok, a babócsai óvodában nagyon változó a helyzet, akik számára ez egy szeretett tevékenység azok általában nagyon ügyesek, a többiek inkább „szenvedésként” élik meg.

A következő kérdéseim a mesehallgatási és átadási szokásokról szólnak óvodai kereten belül. Az első ezzel a témával kapcsolatos kérdésem volt, hogy *milyen gyakran mesélnek az óvónők esetleg a dajkák a gyermekeknek*, illetve az utána következő kérdés, hogy *mi alapján választják meg ezeket a meséket?* Mindhárom óvodában naponta megvalósul a mesélés, a meséket pedig legtöbbször a heti témához igazítják, de ugyanakkor a gyermekek preferenciáit, kéréseit is figyelembe veszik.

Milyen típusú meséket hallanak a gyerekek, és melyeket szeretik a legjobban hallgatni? Többnyire állatmesék, tündérmesék és népmesék kerültek szóba, de említésbe került a valós történeteken alapuló mese, és az ünnepekhez vagy jeles napokhoz kötődő mese. Egyöntetű volt a válasz mindhárom helyről, hogy a gyermekek által legkedveltebb típus az állatmese.

Következő kérdésemben a *mesélési technikákra* voltam kíváncsi, illetve az utána következő kérdésben, hogy *a meséhez kapcsolódóan milyen kérdéseket tesznek fel a gyerekeknek?* Az óvodákban legtöbbször az élőszavas és a bábokkal előadott mese szokott megjeleni, illetve a dramatizálással való feldolgozás. Bolhó és Vízvár a papírszínházat is megemlítette, míg Babócsa a képekkel való mesélést. A mesélés utáni kérdés feltételkor az óvónők a tartalomra, a szereplőkre és a cselekményre kérdeznek rá.

Rákérdeztem arra is, hogy vajon *szoktak-e a gyermekek meseszereplőket rajzolni*, akár az óvodában hallott mesék szereplőit, vagy akár rajzfilmek karaktereit. Mindhárom óvodapedagógus felelete, hasonló volt. Előfordul, de nagyon ritkán, mint korábban is kiderült, inkább a valóság az, ami megihleti őket a rajzolásra.

A következőképpen arra szerettem volna választ kapni, hogy az óvónő szerint, vajon *a gyerekek milyen gyakran hallhatnak élőszavas mesét otthon, szüleiktől?* A válaszok itt is nagyon hasonlóak voltak, a tapasztalatok szerint bár vannak olyan családok, ahol szokás az együtt mesélés, de kevés az a gyermek, aki esti mesére alszik el, a legtöbb családban ez a közös tevékenység elhalványulni látszik.

Utolsó kérdésem arra irányult, hogy a gyermekek *melyik meseátadási technikánál figyelnek oda leginkább a mesére, melyik technikát szeretik leginkább?* Bolhón a bábozást, Babócsán a bábozást és az illusztrációkkal mesélést, Vízváron szintén a bábozást és a papírszínházaselőadást szeretik leginkább a gyermekek, élvezik az interaktivitást és a látványvilágot.

III.3. Gyermekrajzok összehasonlítása és vizuális elemzése

Rajzelemző kutatásomhoz a szülők beleegyezésével 25 gyermek munkáját sikerült összegyűjtenem a három községből. A kutatás első felében az akkor még középsőcsoportos gyermekektől gyűjtöttem rajzokat 2024 szeptemberében, majd a második felében, ugyanazon gyermekektől, akik most már nagycsoportosok szintén összegyűjtöttem szeptemberben egy-egy rajzot. A téma kötetlen volt, kíváncsi voltam mi mindent tudnak bemutatni, legyen az valamely egyszerűbb szimbólum, mint például virág, nap, lombosfa, ember vagy családrajz. A rajzokat a szakirodalmakban is gyakran említett szempontok alapján vizsgálom:

- kompozíció
- térben való elhelyezés
- vonalvezetés
- térkitöltés
- méret és arányok
- színezés, színhasználat
- realizmus, fantázia

Az első rajzpáros egy kisfiúhoz tartozik, aki az első találkozásnál is nagyon lelkesen állt hozzá a rajzoláshoz. Az 1 évvel ezelőtt készült rajzán egy emberfigurát láthatunk középen elhelyezve. Az emberfigura részletesen, határozott, lendületes vonalvezetéssel lett rajzolva, a testrészek nem hiányoznak, az ujjak rajzolását elmondása szerint nehéznek találta, ezeket az ő sajátos

stílusában próbálta meg ábrázolni. A színek skálája széles, változatos, a ruha ujjainak különböznek a színei. A teret nem tölti ki teljesen, nincsenek részletek, de maga az emberrajz is jól észrevehető, nagymérete kompenzálja a részletek, dekorációk hiányát.

Az új rajz, sokkal részletesebb és beszédesebb, több dolog is megjelenik rajta. Az emberfigura, a virág, a fa, és a ház egymás mellett sorrendben helyezkednek el, ezek nagyjából arányos méretűek, csak a virág lett magasabbra rajzolva az embernél. A vonalvezetés itt is lendületes, dinamikus volt. Emberfigurája itt egy kicsit eltérően fest, a törzs jobban megnyúlt, a lábak kisebbek lettek, a kar ugyanúgy a törzsből nő ki. A színezéshez a valóságnak megfelelő színeket választott, például sárgát a naphoz, barnát a fa törzséhez, zöldet a levelekhez stb. Legnagyobb beleéléssel a szilvákat rajzolta fel a fára, amikor hosszas gondolkodás után kitalálta milyen gyümölcsfát szeretne rajzolni. A ház megfelel annak a sémának, ahogyan a legtöbb nagycsoportos gyermek megrajzolja: háromszög alakú tető, látjuk a ház oldalát, a tetőn a cserepeket, az ház alja négyzet alakú.

Következtetés: Az elmúlt egy év alatt úgy látom, hogy a gyermeket jobban megihletti a környezete, jobban szemügyre veszi azt. Figyel az apró részletekre, és igyekszik kitölteni a teret különböző elemekkel.

IX. illusztráció: Emberfigura, X. illusztráció: Ember, virág, fa, és ház (saját képek)

Ennek a kislánynak az 1 évvel ezelőtt készült emberfiguráján azt látjuk, hogy a karok nincsenek külön megjelenítve egyértelműen, de az ujjakból következtethetünk arra, hogy a nyakból kiinduló vonalakat karnak szerette volna rajzolni jelzés-szerűen. A törzs kissé háromszög alakú, a lábak egymás mellett zártan állnak. Ez a figura fejlettebb a fej-láb embernél, hiszen itt már nyakat és törzset is láthatunk. Az arcról, fejről nem hiányoznak testrészek. A lap nagy része

nincs kitöltve, a figura a lap közepén van elhelyezve, magassága nem éri el a lap középpontját. Részletek nem díszítik a rajzot. A színválasztás nagyjából realisztikus, egyedül a test kontúrja lila színű.

A második rajz jóval részletesebb, színekben nagyon gazdag. A kontúr vonalak erősek, a színezés során a vonalból nem megy ki a rajzoló. Az emberfigura közepén a fa és a ház között helyezkedik el, az égen napot és felhőt is láthatunk, valamint esőcseppeket. A test valamelyest arányosabb, a láb kicsinek tűnik, viszont a hosszú szoknya el is takarhatja lábat. A karok itt már fejlettebbek, de még itt is jellemzően a törzsből indulnak ki. A ruha mintázata kidolgozott, élénk alapszíneket választott, díszítésként virágokat rajzolt a szoknyára. A kislány ezen a rajzon a papír teljes területét kihasználta, az esőcseppeket elszórtan helyezte el, igyekezve hogy sehol ne maradjon üres hely. Az egymás mellett felsorakoztatott objektumok mind hangsúlyosak, feltűnők. A házat elől nézetből látjuk, mérete aránylik a többi karakterhez (nagyjából egymagas a fával, magasabb, mint az emberfigura). Az időjárási elemeket hasznosítja rajzában, ezzel a képet még valóságosabbá teszi.

Következtetés: Az 1 év elteltével a kislány már sokkal részletgazdagabban rajzol, rajzeszközének nyomatéka megerősödött, finommotorikája aprólékosabbá vált. A részletes és kidolgozott ábrázolás mutatja, hogy a gyermek kifejezőkészsége is sokat fejlődött.

XI. illusztráció: 5 éves kislány rajza önmagáról, XII. illusztráció: Esős idő (saját képek)

Az 1 évvel ezelőtt készült rajzon, amelyet egy akkor még középsőcsoportos fiú készített, jól kivehető egy sematikus egyszerű emberfigura, melynek pálcika lábai és kezei vannak, de megjelenik már a kissé fejletlen törzs/hasi rész, amelyet a kör alak szimbolizál. A nyak és a fej a

testhez képest aránytalanul nagyok, az arcon és a fejen hiánytalanul megjelennek az érzékszervek. A ház részletesen, élénk színekkel van ábrázolva oldalnézetből, ajtóval, ablakkal, kéménynyel felszerelve, a kéményből füst hömpölyög. Nem feltétlenül saját akaratból, de a ház kisebb méretben való ábrázolása azt az érzetet kelti, mintha a ház a távolban lenne, az emberke pedig előtte állna, máris kifejezve egy térbeliséget a rajzban. A rajz további díszítő eleme a nap, és mivel a rajzlap többi része fehér, egyedül az emberfigura alatti terület van zöldre színezve, így kissé olyan mintha a ház hátul lebegne.

A fiú második rajzán egy arányos, és fejlettebb ember rajzot láthatunk. A karok már nem a törzsből, hanem a vállból indulnak ki, a fej arányos a törzshöz és a lábakhoz, a karok hosszúsága kissé eltérő, az ujjak helyett spirál-szerű körkörös alakzatot láthatunk, de ez a rajz bizonyítja, hogy a kisfiú érti a testrészek kapcsolódását, tisztában van a test sémájával. Az ember a lap közepén van elhelyezve, a talajvonal megrajzolásával pedig térbe is helyezte. Időjárási elemekként megjelennek a felhők, és a nap a bal sarokban. A színek megegyeznek a valóságnak, a ruhák színei szintén hasonlóak voltak, mint amelyet a kisfiú viselt aznap, még a póló autós mintájára is odafigyelt.

Következtetés: A gyermek az 1 évben sokat fejlődött az emberábrázolás terén, figuráját arányosabban rajzolja meg, vonalvezetése pontosabbá, precízebbé vált. A rajzot másodjára is igyekezett részletesen kidolgozni, különböző színes elemekkel életre kelteni. Véleményem szerint, a kisfiú egy életkorához megfelelő, optimális fejlődési úton halad.

XIII. illusztráció: Kisfiú a ház előtt, XIV. illusztráció: Fiú autós pólóban (saját képek)

Az első rajzon az akkor még 5 éves kislány virágrajzát láthatjuk, amelyet rajzlapja közepére helyezett el, fókuszba helyezve, mint egyetlen objektum. A virág szára a lapaljáról indul, talajvonal nincs megjelenítve. A virág szirmait körkörös vonal lendítéssel rajzolta, élénk színeket

választott a színezéshez. Maga a színezés hol körkörös a szirmoknál, hol a ceruzát jobbra-balra vízszintesen, vagy függőlegesen húzogató, de mindenképpen hézagos, sok a fehér folt. A száron egyetlen tüskeszerű levél helyezkedik el, amely transzparens, nincs kiszínezve. Az új rajzon azonban egy beszédesebb képet látunk, házzal, fával, és kisebb virágokkal díszítve. A virágokkal borított talaj megadja a térbeliséget, a ház felett repülő madarak az ég meglétét szimbolizálják. A ház kontúrja zárt, felépítése két egyszerű formából, egy négyzetből és háromszögből áll. A színezéssel már jobban eltakarja a fehér területet, többnyire függőleges vonalakkal színezett, de még így is látni némi fehér hézagot, a fa lombja nem kapott színt, csak a kontúrja zöld színű. A lila gömb a kislány elmondása szerint egy lufi, körülötte pedig szívek jelennek meg, amelyek a rajz pozitív hangulatához tesznek hozzá, valamint az érzelmi kötődést szimbolizálja. A kisgyermeknél egy jellemző ábrázolása a madaraknál a két lefelé konyuló összekapcsolt félkörforma, amelyek a madár szárnyait jelenítik meg repülés közben.

Következtetés: Az 1 év leteltével, a kislány áttért az egy bizonyos tárgyat fókuszba helyező rajzokból, a többet mesélő, többet megjelenítő rajzokba. Vonalvezetése biztosabb, és precízebb lett, színezése pontosabb, ábrázolása részletekben, díszítőelemekben gazdagabb.

XV. illusztráció: Rózsaszín virág, XVI. illusztráció: Ház virágos kerttel (saját kép)

Az 1 évvel ezelőtti rajzon egy családábrázolás figyelhető meg, a rajzoló kisfiú lerajzolta a szüleit, önmagát, kistestvérét, és két kutyájukat (bal felső sarokban az apa, alatta a lila színnel rajzolt emberforma az anya, a rajzoló a kék és lila színekben megjelenített alak, alatta pedig

homályosan látható a kistestvér). A figuráknak pálcika lábai és karjai vannak, felépítésük változatos, valahol a lábak hosszabbak, van olyan emberfigura, amelynek az arca üresen maradt, a kutyák a hosszúkás, oldalnézetből való ábrázolásról, farokról állapíthatók meg. Az emberek törzsei négyzetformájúak. A rajzoló többnyire hideg színeket használt a színezéshez, többnyire függőleges apró vonalakkal színezett a ceruzát erősen a papírra nyomva. A karakterek nincsenek térbe helyezve, szétszórtan, lebegve helyezkednek el a rajzlapon. A második rajz szintén egy családrajz, amiben a rajzoló csak önmagát, és két szülőjét jelenítette meg. Egyféle szint választott a rajzoláshoz, itt már csak azt vesszük észre, hogy szimpla kontúrok vannak, a formák nincsenek kiszínezve. Ugyanakkor, előrelépést láthatunk az emberábrázolást illetően, a karakterek jobban hasonlítanak a sematikus emberformára, a karok és a nyak vastagabb formát kaptak. Bár a nyak hosszúsága, a fülek mérete aránytalan, de ezen a rajzon az arc elrendezése, az azon található érzékszervek sokkal jobban kivehetők, nem olvadnak egybe, mint az előző rajznál.

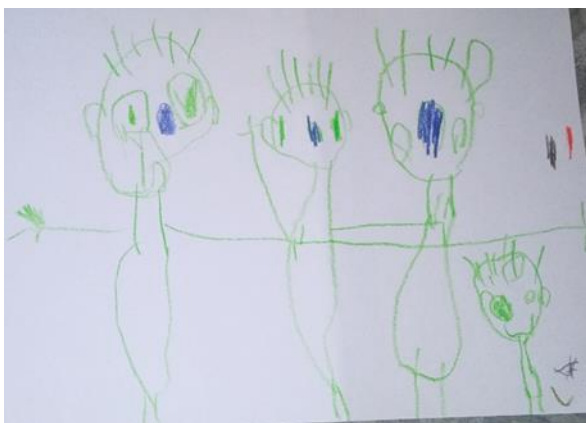
Következtetés: Ebben az egy évben a fiú elkezdett fejlődni az emberábrázolás terén, formái sokkal jobban beazonosíthatóbbá váltak, hasonlítanak a sematikus emberre. Vonalvezetése sokkal lágyabb és precízebb lett, és bár nincs színezés (kivéve a haját) vagy egyéb térbeliség, vagy más elemek megjelenítve, kimondhatjuk, hogy ezek nélkül is látható, hogy a fiú biztos úton halad a saját maga fejlődési ütemében, a minél pontosabb emberfigurák felé.

XVII. illusztráció: Család, és kutyák, XVIII. illusztráció: „Anyá, apá, és én” (saját képek)

Középsőcsoportos kisfiú családrajzát láthatjuk az első képen (balról jobbra haladva apa, rajzoló, anya, kistestvér). A figurák nagyméretűek, nagyjából középre vannak helyezve, más díszítőelemet nem tartalmaz, kizárólag a család tagjai vannak a fókuszban. A kisfiú elmondása szerint a rajzon mindenki egymás kezét fogja. A karakterek viszonylag gyors vonalhúzásokkal lettek megrajzolva, a karok vékony, lendületes, véletlenszerű vonalak, a lábak a testhez mérten aprók, az arcon a szemek vannak a leginkább kiemelve, illetve az orr, a száj azonban néhol hiányzik. A haj mindegyik karakteren apró felfelé álló függőleges vonalakkal állnak. A karakterek transzparensen hasonló képpen, mint az előző nagycsoportos gyermek rajzán, nincsenek kiszínezve, ruhát sem rajzolt rájuk a gyermek. A színválasztás eltér a valóságostól, a kontúr színe zöld, az orr pedig kék színnel van besatírozva. A második rajzon a nagycsoportos fiú egy középre és talajra helyezett házat jelenített meg a jól ismert ház sémának megfelelően, többféle színt is felhasználva. A színezés erőssége a kontúroknál erősebb, a ceruzával többször átrajzolta, átszínezte. A háttérbe garázst, benne pedig egy fantázia autót rajzolt meg, amelynek tetejére pikkelyszerű íveket helyezett el. Magát a házat, és a házat is talajra helyezte, ami jelen esetben egy füves területet ábrázol. A ház baloldalán egy fa kontúrját láthatjuk, amelynek csak a lombja van besatírozva. A háttérben észre vehetünk írást utánozó kísérletet pl. A vagy H betűt.

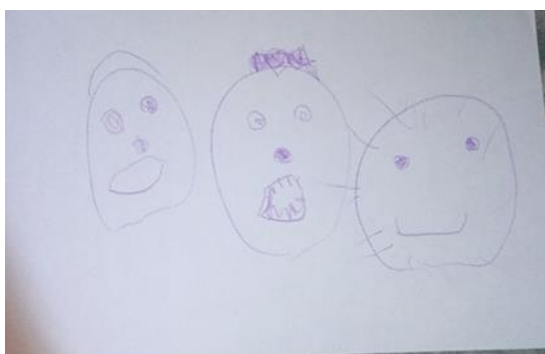
Következtetés: Bár új emberrajzra nem láttunk példát a nagycsoportos kisfiúnál, mégis megmutatkozott rajzában a fejlődés béli különbség, méghozzá pozitív irányban. Itt már jobban koncentrálnak a környezet megjelenítésére, rajzában megjelenik a gyermek saját fantáziája, valamint tisztában van a térbeliséggel, a ház séma struktúrájával, új rajza a környezete felé való nyitottságra utal.

XIX. illusztráció: Családi kép zöld kontúrral, XX. kép: Piros házikó (saját képek)

A kisfiú arckép rajzai, zárt középre rajzolt körökből indulnak ki. A fiú, annyit jegyzett meg a rajzhoz, hogy közepén ő szerepel, a másik két fej pedig a barátai. A rajzot nagyon kevés helyen színezte ki, többnyire átlátszó, lebegő, nyak, törzs, és végtag nélküli figurák. A szem, orr és száj

jól szétválaszthatóan és a megfelelő területeken helyezkednek el az arcon, bár valahol az orr hiányzik, fülek pedig nincsenek. Az új rajz egy környezetfókuszú rajz. A színezés gyors határozott vonalhúzásokkal történt. A ház nagyjából egységes színű, a közepénél ahol a tető elkülönül a ház többi részétől, erősebbek a színezés nyomai. Talajvonal nincs, a lap alja számít a fa és a ház talajának. Az ég jelenlétét a nap, és a madár jelképezik. A nap többnyire körformájú, erősen besatírozott, csak egy két sugara van megrajzolva. A két objektum közepén elhelyeztetek, majdnem a lap tetejéig érnek, az egymáshoz viszonyított arányok nagyjából megfelelőek. *Következtetés:* Az 1 év alatt a gyermek most már több színnel is kísérletezni mer, ezek a színek a valósághoz hűek, több objektumot is egymás mellé rajzol, ezek jól felismerhetők, a valósághoz hasonlóak.

XXI. illusztráció: Arcképek, XXII. illusztráció: Fa és ház egymás mellett (saját képek)

A következő kislány 1 évvel ezelőtti rajzában a családját jelenítette meg. (balról jobbra haladva: édesanya, rajzoló, édesapa, kisebb fiútestvér). A család tagjai egymás mellett helyezkednek el közepén, mellettük a ház, amiben laknak, fejük felett süt a nap (Az általam gyűjtött gyerek rajzok legtöbbszörében a nap mindig a bal felső sarokban helyezkedik el), mellette pedig egy nagy felhő. A kislány értette a térbeli szinteket, valamint a ház az emberekhez, illetve az emberek egymáshoz viszonyított magasságát, tehát a ház nagyobb, mint az emberek, a felnőtt családtagok magasabbak, mint a gyerekek. A rajzokhoz különféle színeket használt, főleg olyanokat, amelyek számára szimpatikusak voltak, ezek többnyire meleg színek, például rózsaszín, piros. A szemek, száj illetve a haj rajzolásához, színezéséhez is vidám, fantázia színeket használt pl. kék száj, lila vagy zöld haj, de például bőrszínnel lettek kiszínezve a testrészek, az arc. A színezés helyenként kissé foltos, de ügyelt arra, hogy mindennek színe legyen. A kontúr színe megegyezik a kiszínezett területtel. A második rajzon csupán egyetlen objektum került a középpontba, amely a kislányok által gyakran rajzolt, és népszerű szívárvány, amelyet a kislány esőcseppekkel, és hópelyhekkkel tarkított. A rajzolást megelőző foglalkozáson az időjárásról

esett szó, ahol arról is beszéltek a gyerekekkel, hogy a napsütés és az eső hatására szivárvány alakul ki. A virág jelképezi a talajt, bár a talaj vonala nincs külön megjelenítve. A szivárvány színei hűek az eredetihez, az esőcseppek játékosan a köré vannak helyezve ív formájában. Az színes ívek formája szépen visszaadja a szivárvány sémáját.

Következtetés: A kislány rajzolásához való hozzáállása, tehetsége mindkét rajzon megmutatkozott, a különbség annyi, hogy mindig más volt a rajz témája, mást helyezett a rajz középpontjába.

XXIII. illusztráció: Színes családrajz, XXIV. illusztráció: Szivárvány (saját képek)

Egy kislány 1 évvel ezelőtt készült rajzán egy emberfigurát láthatunk, egy színes törzsű fa mellett. A lap nagy része fehér maradt, a háttérben néhány betű, és négyzetre hasonlító alakzat lebeg. Az embernek a rajzon nincsenek végtagjai, hosszú rózsaszín ruhája, és hosszú haja kapta a hangsúlyt. A fa törzse különböző élénk színekben úszik. A rajzon nincs megjelenítve a talaj vagy az ég. A második rajz egészen máshogy fest, és szinte teljesen ellentéte az előzőnek. A színek a lap teljes egészét kitöltik, a színezés vízszintes és függőleges irányú lendületes vonalakból áll. A rajz közepére helyezve három emberi formát rajzolt, elmondása szerint saját magát rajzolta le (balszélső ember figura), édesanyját (középső) és kistestvérét. A hajszínek nem realisztikusak, a kislány teljes mértékben fantáziájára támaszkodott. Balról az első két karakter megrajzolása sokkal kidolgozottabb, a harmadik figura olyan mintha csak lebegne a képen, színezése is egyhangú. A törzs többnyire háromszög alakú, a karok hol a vállból, hol a törzsből indulnak ki.

Következtetés: 1 év után a kislány sokkal, több színnel kezdett el dolgozni, ügyelve arra, hogy a lap teljes területe színes legyen, minél kevesebb fehér rész maradjon. A figurák kidolgozása is fejlődni kezdett, az új rajzon a talaj is érzékelhető, az égbolt viszont még nem egyértelműen.

XXV. illusztráció: Kislány a fa mellett, XXVI. illusztráció: Édesanya és a lánytestvérek (saját képek)

III.4. A mese hatása a gyermekek kifejező módjára a rajzolásban

A következő kutatásomban a személyes élményeimet osztom meg a gyermekek mesehallgatási preferenciáit illetően. Kutatásomat a Drávamenti Óvodák Bolhói Tagóvodájának Süni csoportjában végeztem, 12 vegyeséletkorú középső- nagycsoportos gyermekekkel. Választott mesém *A Só* című magyar népmese volt. A mesét többféle képpen is előadtam, az első nap megpróbáltam fejből elmesélni, másnap pedig elbáboztam a választott történetet. A harmadik napon egy könyvből olvastam fel, majd a megfigyelés utolsó napján közösen megnéztük animációs film formájában a kivetítőn.

A mese tartalma röviden: A só című mesében, az öreg király, 3 országát 3 lányának szánja, de a legnagyobbat annak adná, aki őt a legjobban szereti. Mind a három lányától megkérdezi, mennyire szeretik őt. A két idősebb királylány a király számára tetszetős választ ad, de a legkisebb úgy felelt, hogy úgy szereti édesapját, mint az emberek a sót. Ezt meghallva a király pedig száműzi a palotájából, országából. A történet végéhez közeledve, amikor a lány választottja sótlan ételeket szolgáltat fel az öreg királynak, ő akkor értette meg igazán, hogy mennyire nem volt helyes elüldöznie a legkisebbik lányát az országából, és rájött arra, hogy úgy, mint a sónak, úgy a lány szeretetének is nagy értéke van.

Mindegyik meseátadási módszernél figyeltem a gyerekek reakcióit, és hogy mennyire fókuszálnak, illetve néhány kérdést is feltettem a mese végeztével.

1. **Élőszavas mese:** Az élőszavas mesélés azért előnyösebb, és érzelmileg hatásosabb is, mert végig tudok szemkontaktust teremteni a gyerekekkel, sokkal jobban érzik azt, hogy a mese

nekik szól, mert rájuk nézek, miközben elmondom. Illetve megtudom fogalmazni akár a saját szavaimmal is a történetet, a lényeg hogy nem változtatok rajta. A gyerekek a rövid mesék cselekményét sokkal könnyebben megjegyzik, és különösen jól figyelnek, amikor rájuk nézek, és a hangommal, kézmozdulataimmal is eljátszom az egyes szereplőket.

2. **Feldolgozás bábbal:** A bábokkal való mesélésnek mindig nagy sikere van a csoportban, a gyerekek nagyon figyeltek az eseményekre, szemeik végig a bábokon voltak, mozgásukat szemeikkel kísérték mindvégig. A szemkontaktus, az odafigyelés az óvónő részéről itt is ugyanúgy megtörténik, mint az élőszavas mesélésnél, viszont a folyamatot kíséri a vizualitás. A bábok barátságosabbá, valódibbá teszik a mesét a gyermekek számára, színt adnak fantáziájuknak. A mese felolvasása után a gyerekek szívesen eljátszották maguk is a történetet, egymásnak báboztak.

3. **Könyvből olvasott mese:** Sokszor sokkal kényelmesebb egy könyvből felolvasnunk, hiszen ilyenkor nem kell tartani attól, hogy esetleg a szöveget eltévesztjük, vagy a jeleneteket kifelejti. Viszont itt már nehezebb figyelni a gyerekek reakcióit. Amikor az olvasásra koncentrálok, és amíg a könyvbe mélyedek bele, a gyerekek addig gyakran csak a földet nézik, a szöveget vagy a mesepárnákat igazítgatják, és nem történik meg annyiszor a szemkontaktus. Sokszor úgy tűnt, a gyerekek nem is figyelnek a mesére, viszont ez nem minden esetben volt igaz, hiszen emlékeztek a cselekményre, feltudták idézni a szereplőket. Fontosnak tartom, hogy legyen mesekönyv az óvodában, és hogy a gyerekek lássanak színes, képes mesekönyveket, itt csak annyit jegyeztem meg, hogy egy foglalkozás során még a felnőtt is hajlamos az olvasásba belemerülni, talán nem is hangsúlyoz úgy, nem is játszik ugyanúgy a hangjával, mint amikor élőszóban mondja el a mesét.

4. **Animáció megnézése:** A magyar népmese animációs verzióját egy projektor segítségével vetítettük a gyerekeknek. A színek, a mese háttérzenéi, a megannyi élénk karakter azonnal megragadták a gyerekek tekinteteit, és csak úgy, mint a báboknál, néma csendben, érdeklődéssel figyelték a mese cselekményét. Amint az előző kutatásból is kiderült, a legtöbb gyermek életében szerepet játszik a televízió, tehát mindig nagyon izgatottak, amikor valamilyen rajzfilmet (legyen az magyar népmese, vagy tanító jellegű rövid animáció) hozunk nekik. A gyermekek egy animáció megnézése után is kapnak vizuális élményeket, más kérdés, hogy hogyan is befolyásolja az elképzeléseiket egy-egy szereplőről, vagy helyszínről. Hiszen amíg az élősza-

vas mesében saját fantáziájukra hagyatkoznak, hogy elképzeljék, milyen ruhában van a királykisasszony, vagy, hogy néz ki az erdő, addig az animációs filmben készen kapják ezeket a sémákat.

Mind a négy alkalom után feltettem néhány kérdést:

- Hogy tetszett a mese?
- Kik szerepeltek a mesében?
- Mit kérdezett a király a 3 lányától?
- Miért zavarta el a király a legkisebb lányát?
- Milyen állatok szerepeltek a mesében? (animációnál)
- Kivel találkozott a királylány az erdőben?
- Mit tett a fiatal király miután meglátta a lányt?
- Milyen ételeket szolgált fel a fiatal király az öreg királynak? Ízlett neki?
- Szerintetek sikerült kibékülnie az öreg királynak a lányával?
- A mese végén mi volt az, amit a király neki ajándékozott?

A nagycsoportos, és néhány középsőcsoportos gyermek fel tudta idézni az egész történetet, a kérdésekre mindennap helyesen válaszoltak, igyekeztem mindennap más kérdéseket is feltenni, mindig valami másra rákérdezni, és csak néhány alkalommal fordult elő, hogy esetleg nem a kérdésre válaszoltak, bár a válaszukból is leszűrtem, hogy az apró részleteket is megjegyezték.

A kutatásom kiegészítéseként két alkalommal ültettem le őket rajzolni, egyszer miután a történetet felolvastam hallották, majd másodszor az animáció megnézése után. Annyit kértem, hogy rajzolják le azt a szereplőt, jelenetet, ami a meséből a legjobban tetszett nekik, amire a legjobban emlékeznek. A kislány úgy döntött, hogy az egyik helyszínt fogja a meséből lerajzolni, amely az erdő. A lány egy fákból és virágokból álló mintát alkotott. A vonalvezetése határozott volt, a lapjának teljes terét kitöltötte, változatos színeket használt, a rajz további részét csillagokkal, szívekkel díszítette. A mese megnézése után, ugyanez a kislány a szereplőket szeretne volna megjeleníteni. Emlékezett arra, hogy mindegyik királylánynak különböző színű haja volt valamint a díszes ruhákra, amit viseltek. A rajz ugyanabban a derűs és színes hangulatban készült, mint az előző, meleg tónusú, változatos színeket használt. A kislány megjeleníteni kívánt

tárgyai vagy karakterei mindig a rajzlap közepén helyezkednek el, ezeket általában nagy méretben jeleníti meg.

XXVII. illusztráció: Almafák az erdőben, XXVIII. illusztráció: A három királylány (saját képek)

A gyermek azt a jelenetet rajzolta, amikor az öreg király megérkezik „aranyos hintáján” a fiatalabbhoz, miután ő vendégsébe hívta. Érdekes volt számomra az autó látványa, hiszen a mesében nem volt megemlítve, mikor rákérdeztem, hogy kié az autó a rajzon, annyit mondott, hogy ezzel jött az öreg király a kastélyba. Ez a tovább gondolás, hogy vajon milyen járművel érkezhette meg a király, számomra azért is tetszett, mert a fiú máris betekintést engedett az ő saját fantáziájába. Az emberkéi egyszerű, mosolygós pálcika emberek, viszont a király a koronájáról azonnal megismerhető. A rajzán felfedezhetők az írást utánzó firkák, betűkkel, számokkal, és ezekhez hasonló karakterekkel tarkítja a képet. A második esetben a fiú a mesének arra a jelenetére emlékezhetett, amikor a fiatal pár a kút pereménél, a víz közelében beszélgetnek, ám ezen a rajzon a helyszín egy tengerparttá lett tovább gondolva, amit a lap alján bal alsó sarokban kiszínezett kék terület szimbolizál. A rajz felső részében, illetve a kék terület felett ismét megjelennek az írást utánzó rajzok, a betűk és a számok sorrendje. A kisfiú ebben a rajzban sem félt többet rajzolni, hozzáadni a történethez és saját ötleteit, fantáziáját követve rajzolni, valamint az hogy kiemelt egy meghitt, bensőséges jelenetet, azt mutatja, hogy érzelmileg is tudott azonosulni a mesével.

XXIX. illusztráció: Az öreg király érkezése, XXX. illusztráció: A király és a királyné a tengerparton (saját képek)

A kisfiú lerajzolta azokat a terméseket, aogyorót, málnát, amiket a királyné az erdőben gyűjtögetett, ezeket egymás mellett helyezte el a rajzon. Megjelenítette a napot a rajzlap tetején, illetve magát az odút, amiben a lány lakott. Hozzátette, hogy almát és gesztenyét is rajzolt a királynénak. Határozott vonalakkal színezt, bár bizonytalanabb volt, amikor az odút rajzolta, úgy döntött mégsem próbálja meg a fatörzset is megjeleníteni. A rajzban megjelenik a sorrendiség, és a termések egymáshoz való arányát is érzékelteti, például hogy az alma valamivel nagyobb, mint a többi termés. A fiú által lerajzolt kastély sokkal inkább hasonlít egyszerű kis házikóra, ez talán azért is lehet, mert számára így barátságosabb és otthonosabb megoldás volt, de mivel magas tetőt rajzolt, a tetejére pedig kupolát, így mégis azt sejteti, hogy nem egy sima házról van szó.

XXXI. illusztráció: Az erdő termései, XXXII. illusztráció: A kastély

A mesehallgatás után készült rajzon, az ifjú pár látható, amint a kastély előtt beszélgetnek. A karakterek kinézete a kislány fantáziájára lett bízva, kissé eltért a természetes színektől, a kastély maga élénk lila színű, valószínűleg szimmetrikus forma lett volna, de már nem tudta ugyanúgy megrajzolni a bal felét, mert összeütközött volna egy másik formával. A második rajz, amely a mese megnézése után készült inkább a természeti jelenségekre fókuszál, valamint az erdőre. Mindkét rajzról elmondható hogy élénk színű, vidám hangulatú, az emberek, és a formák jól felismerhetők, sematikusak.

XXXIII. illusztráció: Az ifjú pár találkozik, XXXIV. illusztráció: Szivárvány az erdőben (saját képek)

A mese előszavas meghallgatása után készült rajzról, a kislány annyit mondott, hogy lerajzolta a királylányt pillangóként, köré pedig virágokat rajzolt. A fantáziadús rajzon valóban olyan, mintha a karok szárnyakká változtak volna, valamint a fej tetején lévő csápok is arra utalnak, hogy a mesében szereplő lány ezen a rajzon egy pillangóvá alakult át. A második rajzon a kislány azt a jelenetet rajzolta le, amikor az öreg király újra találkozik a lányával és tárt karokkal köszöntik egymást. A karakterek kissé befejezetlennek tűnnek, az egyik figurának a lábai hiányoznak, de olyan figura is van, amelyik csak lebeg a másik kettő mellett. A körülöttük látható kisebb körök, a kislány elmondása szerint az ételek, amelyeket a szakács készített az öreg királynak.

XXXV. illusztráció: Pillangó királynő, XXXVI. illusztráció: A megbocsátás (saját képek)

IV. Összegzés

A kutatás végeztével összehasonlítottam az összesen 26 elkészült rajzot. Az egyik feltételezésem, miszerint a sok színes és ingerdús rajzfilm, amelyeket a gyerekek nap, mint nap látnak a TV-n, vagy az interneten, hatással lesznek alkotásaikra. Mégiscsak fantáziadúsabb és beszédesebb lesz az a rajz, amelyet a gyerekek mesehallgatás után hallanak, anélkül hogy látták volna a szereplőket, helyszíneket. Ez a feltételezésem részben beigazolódott, hiszen a legtöbb rajz, amit a mesehallás után begyűjtöttem a gyerekektől sokkal ötletesebbek, a mesék egyedibb megvilágítást kapnak és valamelyest elrugaskodóbbak voltak az alap történettől. Sok színes rajz készült a rajzfilm megnézése után is, viszont amit észrevettem, hogy sok esetben a rajzolni jobban kedvelő és tudó gyerekek így is, úgy is belecsempészik az ő általuk kedvelt elemeket a rajzokba pl. az egyik kisfiú esetében az autó, a tengerpart, vagy a pillangóvá változott királylány, azonban ezek a kiegészítő elemek inkább a mese meghallgatása után voltak feltűnőbbek. Választ kaptam arra is, hogy a gyermekcsoportban melyik meseátadás során figyelnek a gyerekek a legjobban. Véleményem szerint legnagyobb sikere a bábelőadásnak volt. Ugyanis a báb- előadott mese egyenlően tartalmaz vizualitást és megadja a szabad történetmesélés lehetőségét, a gyerekek pedig a kedves bábfigurákhoz érzelmileg kötődnek, mozgásukat folyamatosan figyelik, olyan mintha maguk a bábok mesélnék el a történetet, az óvónő pedig mintha ott sem volna. Így a gyerekek még inkább azt érzik, hogy a mese nekik szól, a történetben akár ők is szerepelhetnek. Segít megteremteni egy biztonságos légkört, amiben a legfélénkebb gyermek is bátran szóra bírható, és megnyílik.

A kérdőív kiértékelése után és az interjú válaszainak elolvasása után több fő kérdésemre, feltételezésemre is választ kaptam. A feltételezésem miszerint egyre kevesebb családban olvasnak a gyermekeknek mesét nem csak a környékemen, de szinte mindenhol jellemző. A kutatás során az is kiderült, hogy sok olyan szülő van, akik ritkán, vagy egyáltalán nem is olvasnak gyermeküknek. Ami megnyugtató, hogy együttesen azok a szülők voltak többségben, akik mindennap, vagy majdnem mindennap mesélnek otthon, és a 71-ből 45 olyan gyermek volt, akik mindennap, vagy majdnem mindennap igénylik a szülőtől a közös mesélést, bár így is vannak családok ahol ez nem prioritás, vagy egyáltalán nem tartják fontosnak, mégis egy kis pozitívum, hogy többen vannak a mesélő családok.

1. *Kutatási kérdés: A gyerekek vajon fantáziadúsabb rajzot készítenek, amikor a mesét nem látják, csak hallják?*

Igen, a gyermekek többsége, főleg azok, akik ügyesebben rajzolnak, sokkal színesebb ötletesebb rajzokat készítenek, bár a rajzfilm megnézése utáni rajzok is tartalmaztak elemeket, amelyek hordozták a gyermekek fantáziáját.

2. *Kutatási kérdés: Vajon melyik meseátadási módszer során a legnagyobb a gyermekek figyelme?*

A három óvodát összehasonlítva, egyértelműen a bábbal mesélés szokta a legnagyobb sikert aratni.

3. *Kutatási kérdés: Vajon a közös meseolvasás tényleg egyre ritkább a családoknál?*

Sajnos egyre kevesebb családban jellemző a közös mesélés, viszont a kutatásomban mégis többen voltak azok a szülők, akik mindennap vagy majdnem mindennap mesélnek gyermekeiknek.

A kutatásom során szerettem volna átfogó képet kapni a gyermekek vizuális ábrázolásának módszereiről, illetve az óvodában és otthon történő mesehallgatási, átadási szokásokról a környezetemben. Az összehasonlított rajzok egymás mellé helyezése szemlélteti mennyire eltérő a gyermekek fejlődésének mértéke, és hogy minden gyermeknek szüksége van, hogy a saját tempójában haladva, az óvónő sokféle színes eszközzel és technikával motiváljon, differenciáljon a gyermekek vizuális nevelése során életkor és egyéni sajátosságok alapján. Úgy gondolom, hogy hasznos és tanulságos volt a kutatás, az eredményekben megtaláltam a válaszokat, amelyeket kerestem. Továbbra is az a véleményem, hogy a gyermek vizuális, értelmi és érzelmi nevelése rendkívül fontos az óvodai nevelés során, és hogy a szülőket is könnyedén bevonhatjuk a gyermekek fejlesztésébe, lényeges, hogy a szülőkkel jó kapcsolatot ápoljunk, és partnerekként működünk együtt.

V. Irodalomjegyzék

- Feuer Mária (2000): *A gyermekrajzok fejlődéslélektana. Budapest: Akadémia Kiadó* ISBN: 9630577321

- Balázsne Szücs Judit (2008): *Rajzelemzés belemagyarázás nélkül. Budapest: Szort, Bt.* ISBN: 9789638797704

- Giczy János, Székácsné Dr. Vida Mária, Zsáki István, Dr. Bakkay Tiborné (szerk.) (1986): *Az óvodai ábrázolás és kézimunka módszertana. Óvónőképző Intézetek Budapest: Tankönyvkiadó* pp. 154-155 ISBN: 2399964872111

- Porkolábné Dr. Balogh Katalin, Dr. Páli Judit, Dr. Balázsne Szücs Judit, Bíró Antalné (1992): *Kudarcc nélkül az iskolában: A Budapest IV. Aradi utcai óvoda kísérlete* Budapest: Alextypo, 1992 ISBN: 9637735003

- Balázsne Szücs Judit (1992): *Miből lesz a cserebogár? - Vizuális nevelés 2-8 éves korig. Budapest: Alextypo* ISBN: 9637735011

- Kárpáti Andrea (2001): *Firkák, formák, figurák: A vizuális nyelv fejlődése a kisgyermekkortól a serdülőkorig.* Budapest - Pécs : Dialóg Campus Kiadó ISBN: 963-9123-36-6

- Kárpáti Andrea (1995): Epizódok a gyermekrajzfejlődés kutatásának történetéből In: Kárpáti Andrea (szerk.) *Vizuális képességek fejlődése.* Budapest: Nemzeti Tankönyv Kiadó ISBN: 963-18-6824-9

- Nagy László (1905): *Fejezetek a gyermekrajzok lélektanából. Budapest: Singer és Wolfner könyvkereskedése.* Letöltés dátuma: 2025. 03. 27.

Forrás: <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/32448>

- Paál Ákos (1997): Gyermekrajzok esztétikai minőségei 6-12 éves korban In: Magyar Pszichológiai Szemle: A Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Bizottsága és a Magyar Pszichológiai Társaság Folyóirata XXXIV. kötet, 1977. 1. szám, Akadémiai Kiadó Budapest Letöltés dátuma: 2025. 08. 10. Forrás: <https://real-j.mtak.hu/5277/> ISSN 0025-0279 pp: 492-504

- Rhoda Kellogg (1969): *Analyzing Children's Art.* California, Pato Alto, Hamilton Avenue: Mayfield Publishing Company ISBN: 978-0874841961

- Feuer Mária (1995): *A gyermekrajzok lélektanáról* Miskolc: Bölcsész Egyesület ISBN: 963-752-809-1

- Szávai Géza (2010): *Láss csodát!* Budapest: PONT Kiadó ISBN: 9786155500794
- Matt Fussel (2015): The Stages of Artistic Development In: The Virtual Instructor. Letöltés dátuma: 2025.10. 17. Forrás: <https://thevirtualinstructor.com/blog/the-stages-of-artistic-development>
- Kárpáti Andrea (2019): *A gyermekrajzoktól a fiatalok vizuális nyelvéig.* Budapest: Akadémia Kiadó ISBN: 978 963 454 362 6
- Ismeretlen szerző (2015): Drawing Development In Children Letöltés dátuma: 2025. 07. 06. Forrás: <https://plasticenglish.wordpress.com/drawing-development-in-children/>
- Vass Katalin (2014): A gyermekrajz fejlődése. In: Ovi Admin: Óvodai Adminisztrációs Rendszer. Letöltés dátuma: 2025.07. 06. Forrás: <https://oviadmin.hu/index.php?menu=cikk&id=98>
- Alejandro Nodarse (2024): Children's Drawings In: Tetragrammaton. Letöltés dátuma: 2025. 09. 10. Forrás: <https://www.tetragrammaton.com/content/childrensdrawings>
- Büki Péter (2009): A népmese és a gyermek In: Gombos Péter, Komáromi Gabriella, Nagy Attila, Nádai Pál, Polcz Alaine, Rigó Béla, Szávai Géza, Szinger Veronika, Tancz Tünde, Tölgyessy Zsuzsanna, Voigt Vilmos, Szávai Ilona (szerk.): *Mint a mesében – Tanulmányok a mese fontosságáról.* Budapest, Pont Kiadó ISBN: 978-963-7265-95-2 pp. 29-44.
- Kerekes Valéria (2017): Mesét másként In: Antalfi Márta., Füzesi-Kulcsár Szilvia., Lentulay Edina, Temesvári Petra., Török Gabriella., Kovács Csilla, Bajzáth Mária, Kádár Annamária, Kerekes Valéria, Both Gabi, Boldizsár Ildikó, Bumberák Maja, Gregus László, Juhász Attila, Juhász László, Körmözci-Kriván Andrea Gyopárka, Lengyel Tóth Krisztina, Szávai Ilona (szerk.) *A mese hídszerepe.* Budapest, Pont Kiadó ISBN: 978-963-9957-40-4 pp. 51-57.
- Hegedűs Anna (2023): A kismalac és a farkasok című népmeséről készült gyermekrajzok összehasonlító elemzése In: Antal Bernadett, Csősz Anita, Fehér Annamária, Hegedűs Anita, Horváth Krisztina, Márfi Kata, Pungorné Grebenár Katalin, Sárközi Viktória, Tiborczné Bogdán Éva, Unger Vivien Éva, Valkó Anna, Zsubrits Attila (szerk.) *Mese, Játék, Rajz – Neveléslélektani kutatások kisgyermek körében.* Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar pp. 139-160 Letöltés dátuma: 2025. 09. 11. Forrás: <https://archive.org/details/mese-jatek-rajz-neveleslelektani-kutatasok-kisgyerekek-koreben>

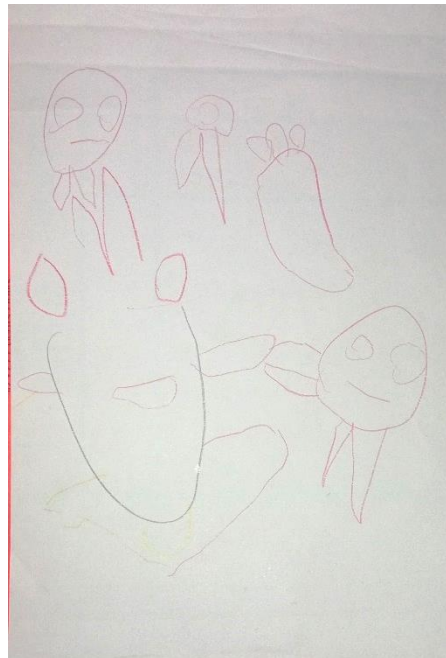
- Luke Ridder (2024): The Symbiotic Relationship of Art and Fairytales. Letöltés dátuma: 2025. 08. 19. Forrás: <https://breadcrumbs.lmu.build/fairy-tales/the-symbiotic-relationship-of-art-and-fairy-tales/>
- Karolina Baublyte (2021): From a Fairytale to Abstract Art Letöltés dátuma: 2025. 08. 19. Forrás: <https://neverlandportraits.com/from-fairy-tale-to-abstract-art/>
- Tölgyessy Zsuzsanna (2019): *Az élıszavas mesemondásra épülı interaktív feldolgozás: IN: Iskolakultúra 29. évf., 1. sz. pp. 79-86.* Letöltés dátuma: 2025. 09. 11. Forrás: <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/issue/view/1641>

VI. Mellékletek

Mese alapján készült rajzok:

XXXVII. illusztráció, XXXVIII. illusztráció (saját képek)

XXXIX. illusztráció, XL. illusztráció (saját képek)

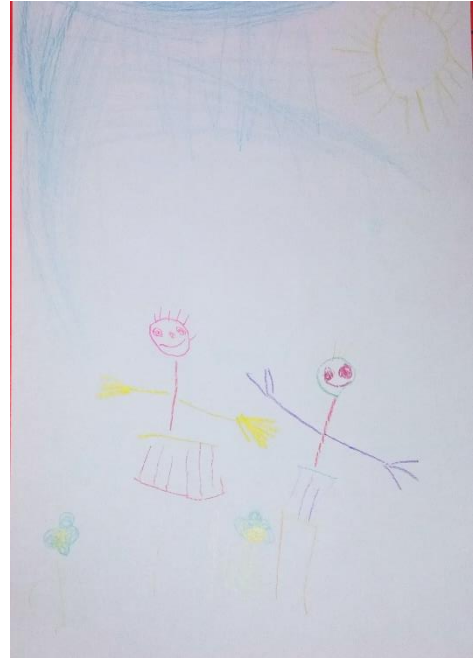
XLI. illusztráció, XLII. illusztráció (saját képek)

XLIII. illusztráció, XLIV. illusztráció (saját képek)

XLV. illusztráció, XLVI. illusztráció (saját képek)

XLVII. illusztráció, XLVIII. illusztráció (saját képek)

XLIX. illusztráció, L. illusztráció (saját képek)

Rajzelemzések:

LI. illusztráció, LII. illusztráció (saját képek)

LIII. illusztráció, LIV. illusztráció (saját képek)

LV. illusztráció, LVI. illusztráció (saját képek)

LVII. illusztráció, LVIII. illusztráció (saját képek)

LIX. illusztráció, LX. illusztráció (saját képek)

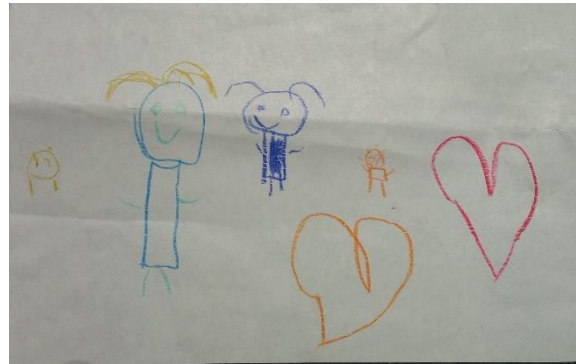
LXI. illusztráció, LXII. illusztráció (saját képek)

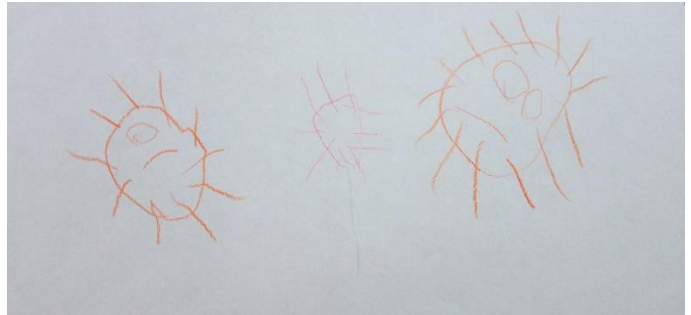
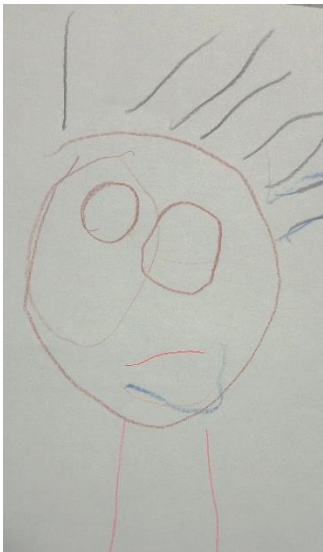
LXIII. illusztráció, LXIV. illusztráció (saját képek)

LXV. illusztráció, LXVI. illusztráció (saját képek)

LXVII. illusztráció, LXVIII. illusztráció (saját képek)

LXIX. illusztráció, LXX. illusztráció (saját képek)

LXXI. illusztráció, LXXII. illusztráció (saját képek)

LXXIII. illusztráció, LXXIV. illusztráció (saját képek)

LXXV. illusztráció, LXXVI. illusztráció (saját képek)

LXXVII. illusztráció, LXXVIII. illusztráció (saját képek)

LXXXIX. illusztráció, LXXX. illusztráció (saját képek)

LXXXI. illusztráció, LXXXII. illusztráció (saját képek)

LXXXIII. illusztráció, LXXXIV. illusztráció (saját képek)

Szülői engedélyek:

Nyilatkozat

Fomó Ibolya

Alulírottbeleegyezem, hogy Kovács Ivett a „Gyermekrajzok vizuális elemzése, és a mese hatása a gyermek kreatív kifejezőmódjára” című szakdolgozatában gyermekem rajzát felhasználja.

dátum: 2025.10.10.

Fomó Ibolya
aláírás

I. melléklet (saját kép)

Nyilatkozat

USITRAKÓ KESZES DIKORÉNY

Alulírottbeleegyezem, hogy Kovács Ivett a „Gyermekrajzok vizuális elemzése, és a mese hatása a gyermek kreatív kifejezőmódjára” című szakdolgozatában gyermekem rajzát felhasználja.

dátum: 2025.10.16.

.....
aláírás

II. melléklet (saját kép)

Nyilatkozat

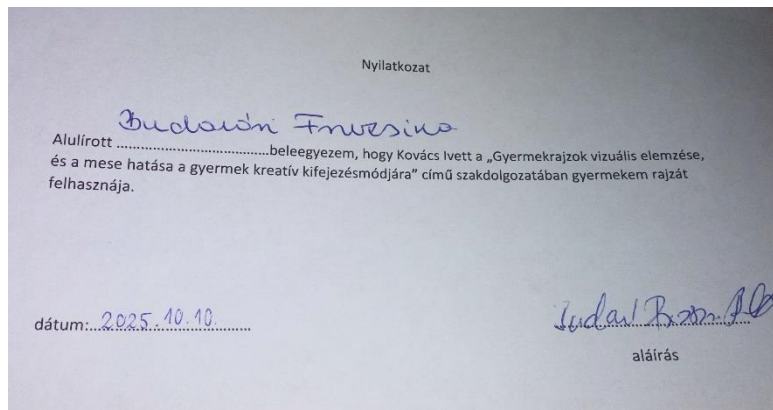
Dida Krisztina

Alulírottbeleegyezem, hogy Kovács Ivett a „Gyermekrajzok vizuális elemzése, és a mese hatása a gyermek kreatív kifejezőmódjára” című szakdolgozatában gyermekem rajzát felhasználja.

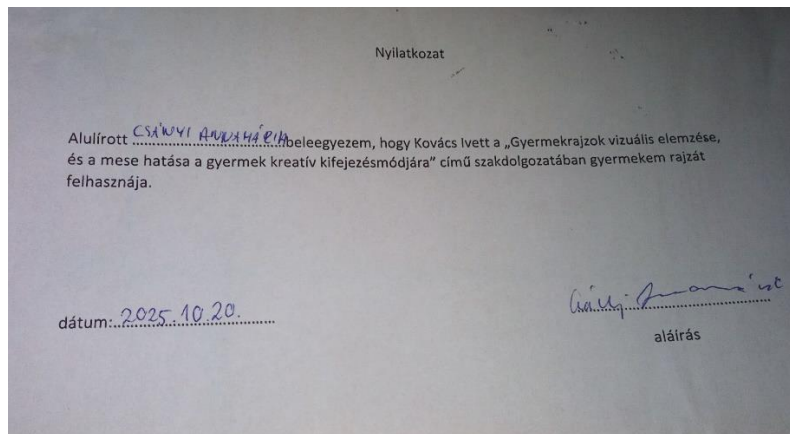
dátum: 2025.10.16.

Dida
aláírás

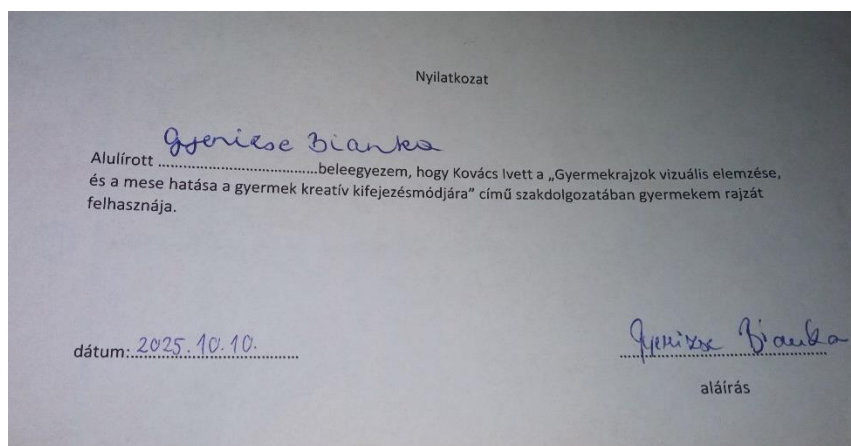
III. melléklet (saját kép)

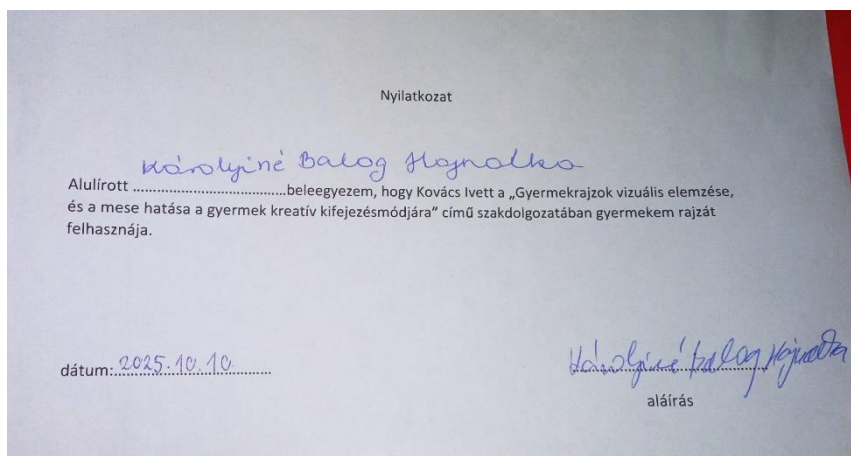
IV. melléklet (saját kép)

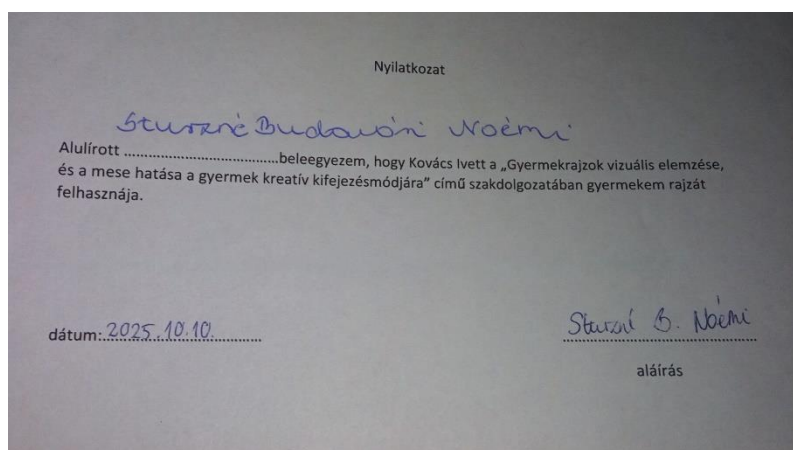
V. melléklet (saját kép)

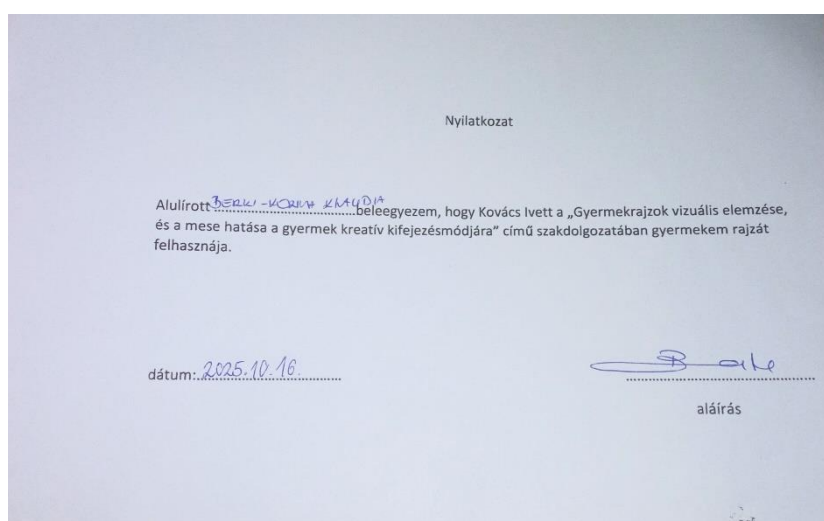
VI. melléklet (saját kép)

VII. melléklet (saját kép)

VIII. melléklet (saját kép)

IX. melléklet (saját kép)

Nyilatkozat

Alulírott KALANČOS JULIANA.....beleegyezem, hogy Kovács Ivett a „Gyermekrajzok vizuális elemzése, és a mese hatása a gyermek kreatív kifejezőmódjára” című szakdolgozatában gyermekem rajzát felhasználja.

dátum: 2025.10.21......

Kalančos Juliana
alíírás

X. melléklet (saját kép)

Nyilatkozat

Alulírott Meggyes Laura.....beleegyezem, hogy Kovács Ivett a „Gyermekrajzok vizuális elemzése, és a mese hatása a gyermek kreatív kifejezőmódjára” című szakdolgozatában gyermekem rajzát felhasználja.

dátum: 2025.10.10......

Meggyes Laura
alíírás

XI. melléklet (saját kép)

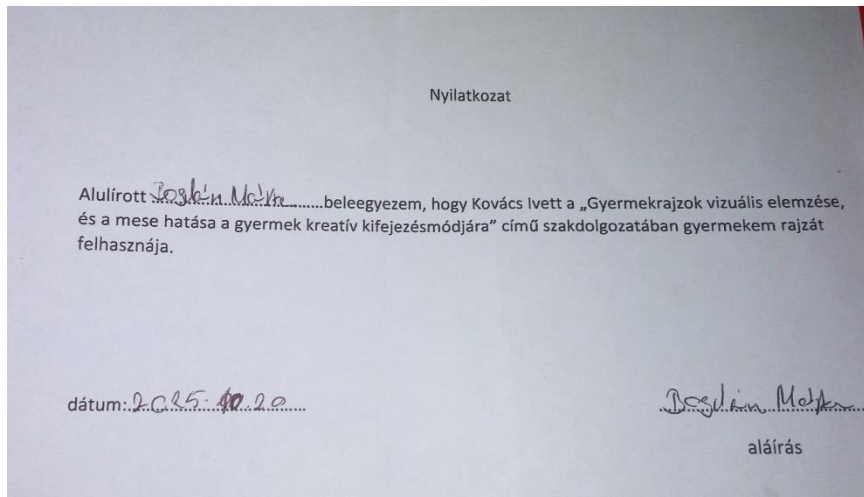
Nyilatkozat

Alulírott KALÁK ANKAMIA.....beleegyezem, hogy Kovács Ivett a „Gyermekrajzok vizuális elemzése, és a mese hatása a gyermek kreatív kifejezőmódjára” című szakdolgozatában gyermekem rajzát felhasználja.

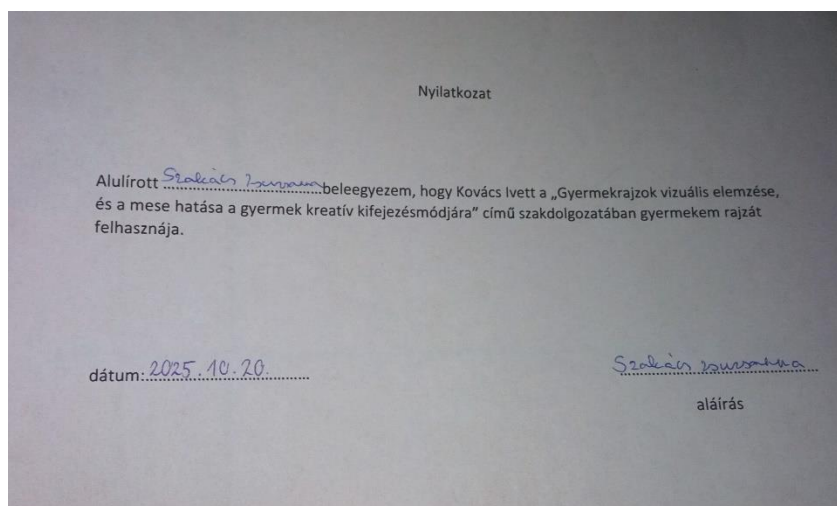
dátum: 2025.10.21......

Kalak Anka
alíírás

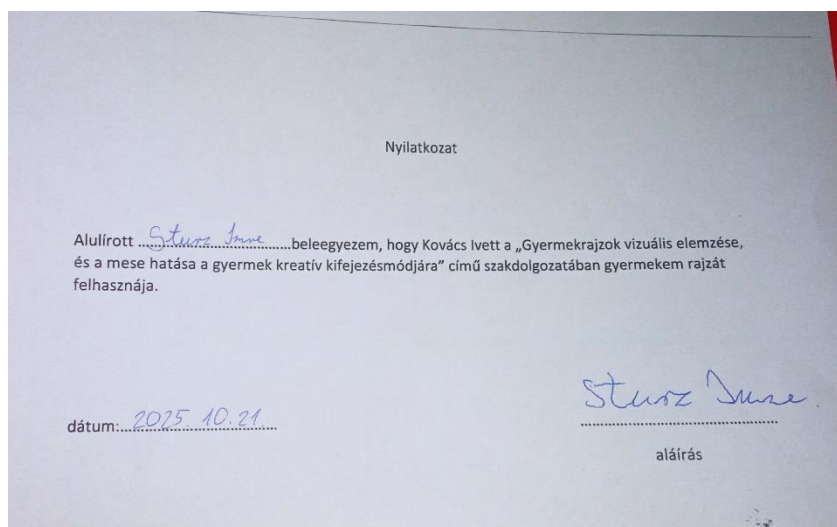
XII. melléklet (saját kép)

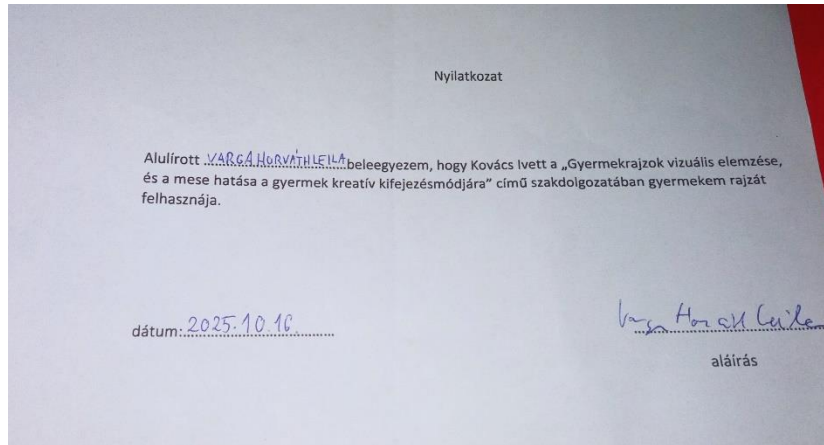
XIII. melléklet (saját kép)

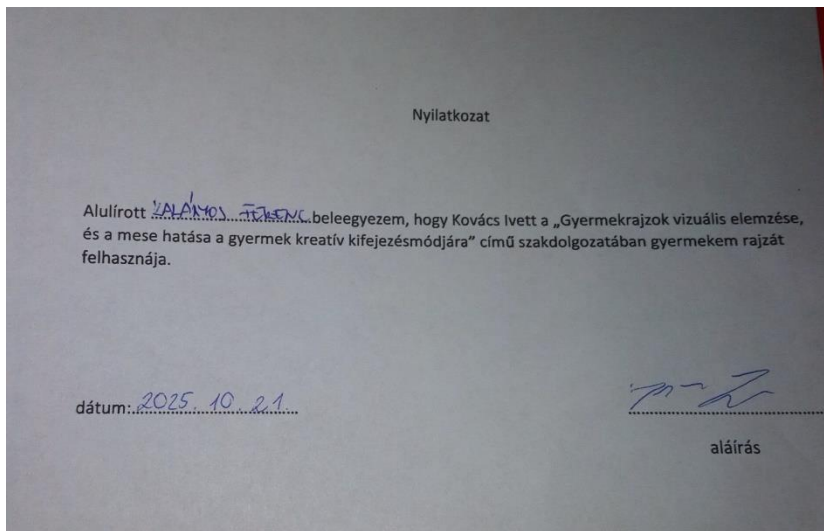
XIV. melléklet (saját kép)

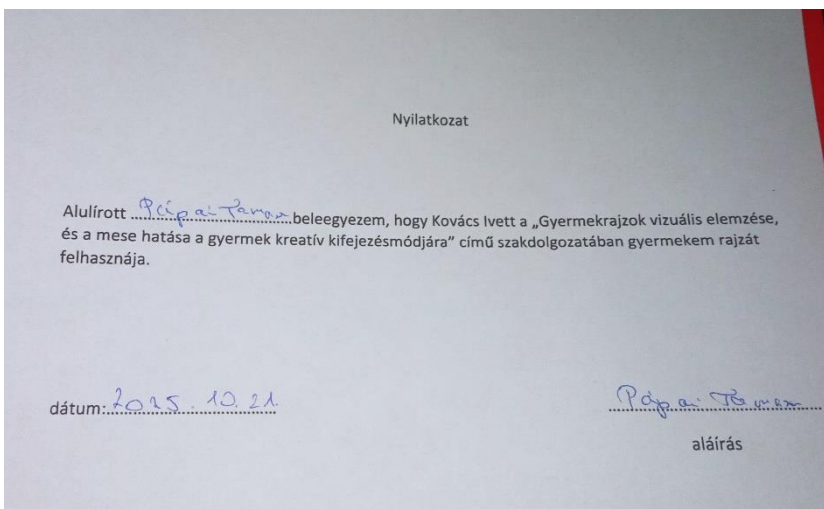
XV. melléklet (saját kép)

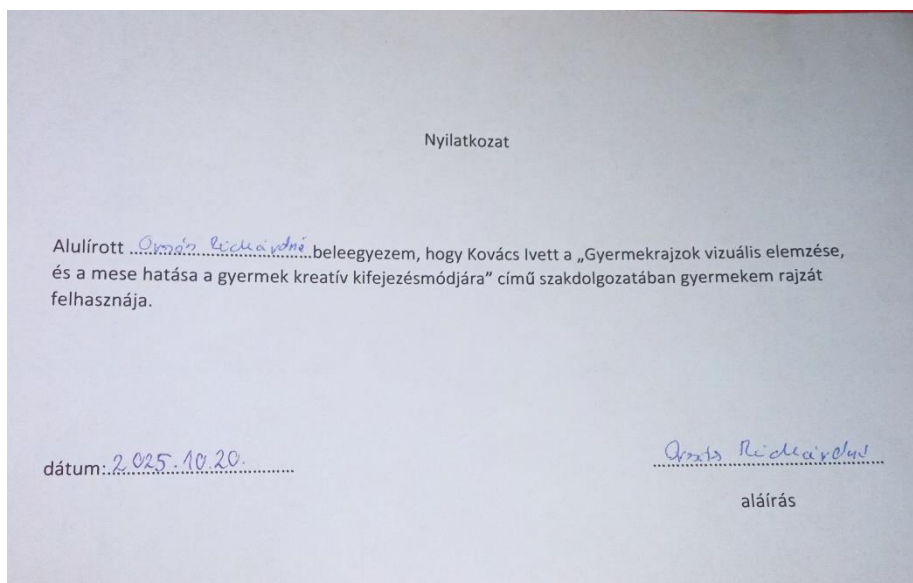
XVI. melléklet (saját kép)

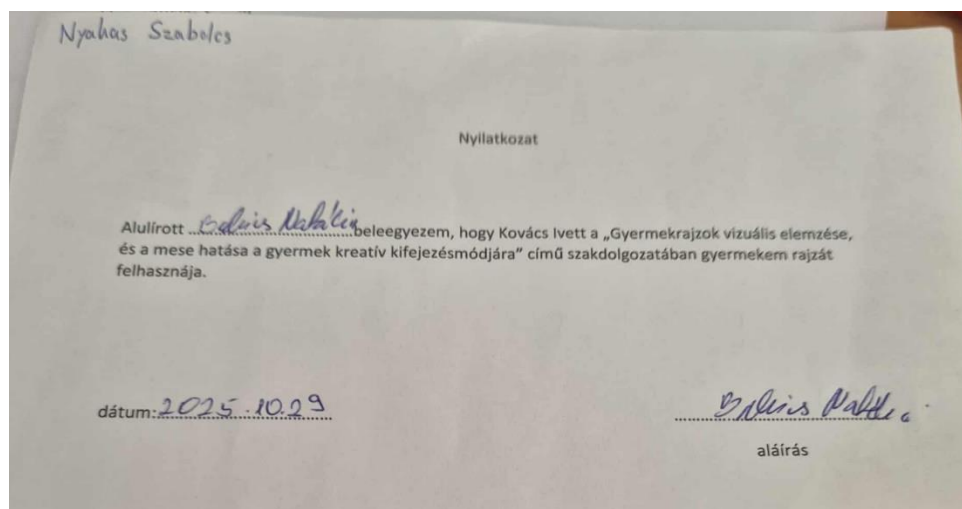
XVII. melléklet (saját kép)

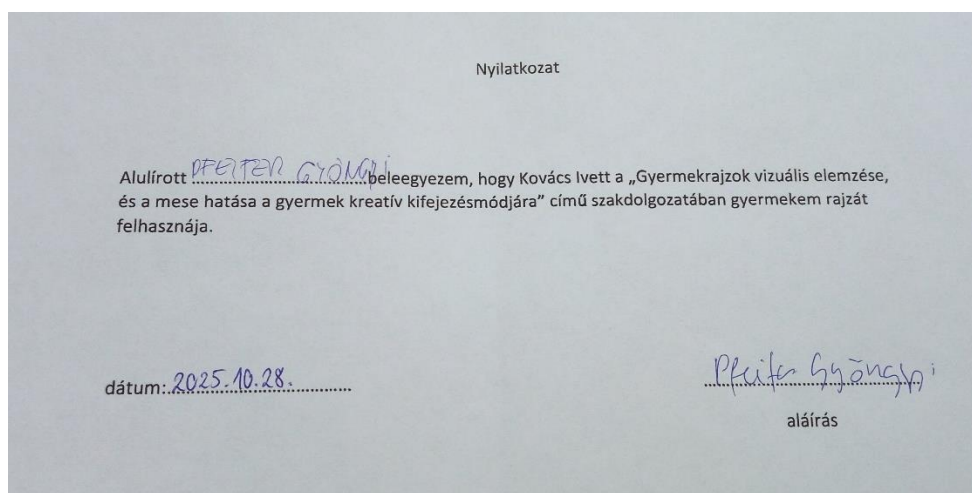
XVIII. melléklet (saját kép)

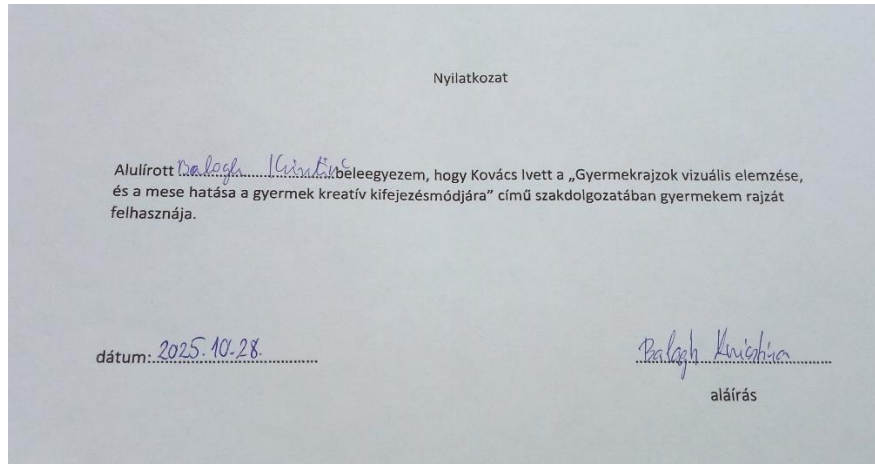
XIX. melléklet (saját kép)

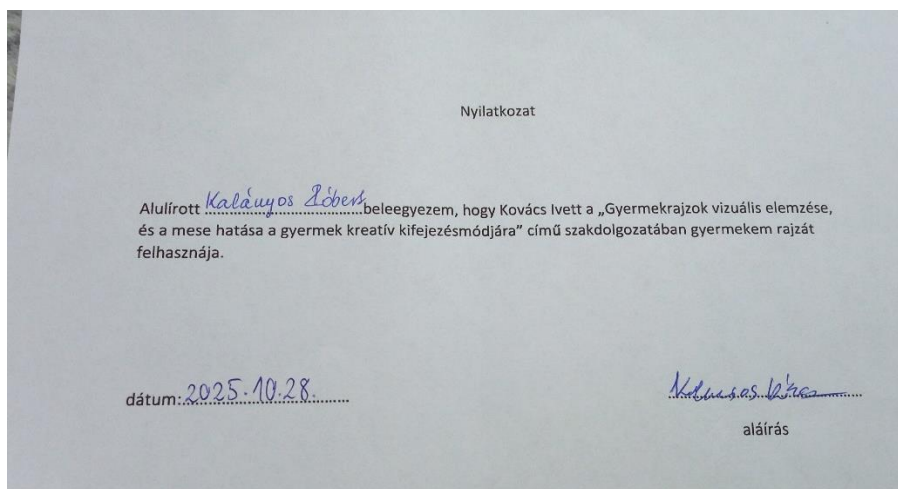
XX. melléklet (saját kép)

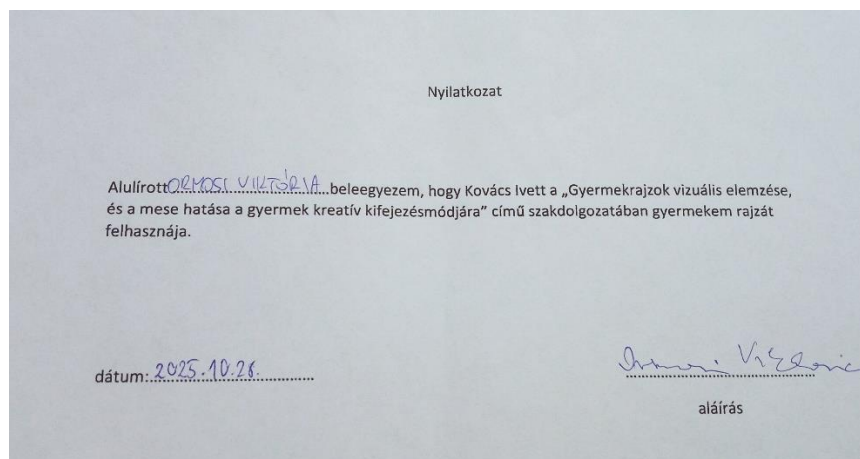
XXI. melléklet (saját kép)

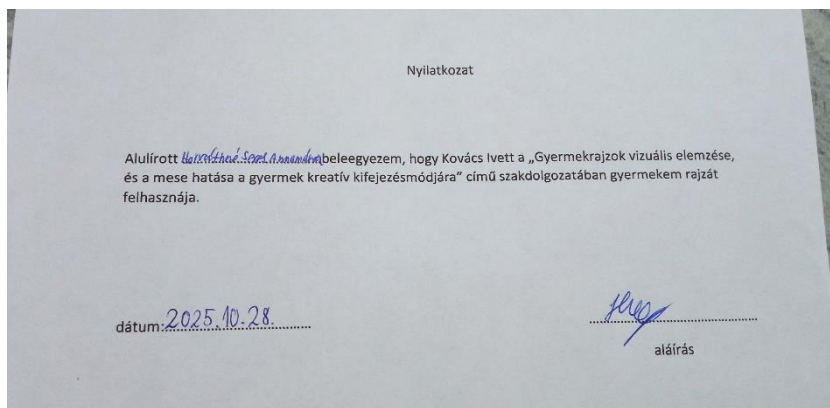
XXII. melléklet (saját kép)

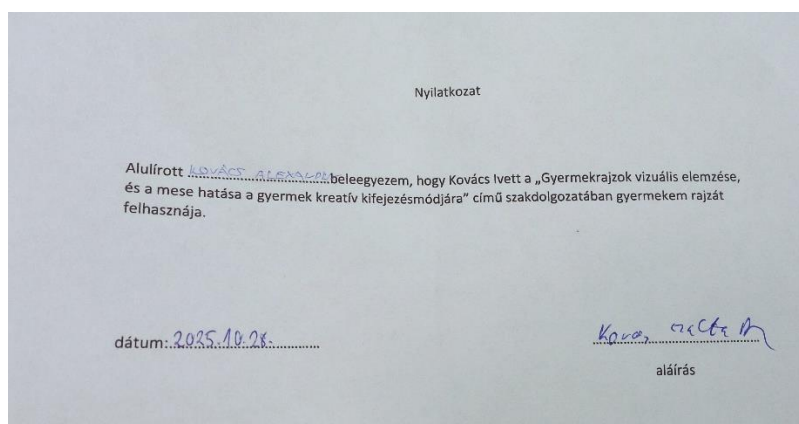
XXIII. melléklet (saját kép)

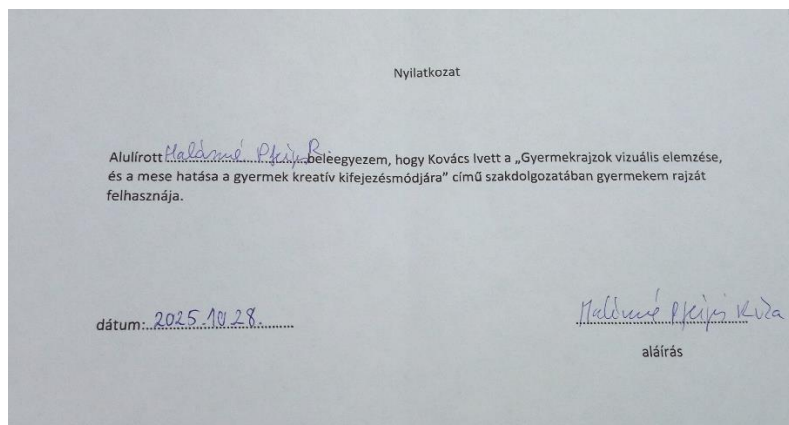
XXIV. melléklet (saját kép)

XXV. melléklet (saját kép)

XXVI. melléklet (saját kép)

XXVII. melléklet (saját kép)

Nyilatkozat

Alulírott BUDAINE KATALIN JUDIT beleegezem, hogy Kovács Ivett a „Gyermekrajzok vizuális elemzése, és a mese hatása a gyermek kreatív kifejezőmódjára” című szakdolgozatában gyermekem rajzát felhasználja.

dátum: 2025.10.23.

Budaine Katalin Judit

aláírás

XXVIII. melléklet (saját kép)

Hallgatói nyilatkozat:

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

6.13. sz. függelék: A MATE egységes szakdolgozat /

diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója

4.2. sz. melléklete: Nyilatkozat a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről (módosítva: 2025. október 16.)

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről

A hallgató neve: Kovács Ivett
A Hallgató Neptun kódja: E2WREU
A dolgozat címe: Gyermekrajzok vizuális elemzése, és a mese hatása a gyermek kreatív kifejezőmódján
A megjelenés éve: 2025
A konzulens intézetének neve: Neveléstudományi Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Anyanyelvi és Gyermekműveltség Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem. Továbbá kijelentem, hogy a dolgozat elkészítése során alkalmazott mesterséges intelligencia-eszközök (pl. szöveggenerálás, nyelvi javítás, fordítás, adatelemzés) használata nem helyettesítette a saját kutatási és alkotói munkámat, azok alkalmazását a források között vagy a módszertani részben feltüntettem, és a szakmai-etikai elvárásoknak megfelelően jártam el.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: 2025. év 10. hó 29. nap

Kovács Ivett
Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

Konzulensi nyilatkozat:

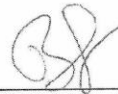
NYILATKOZAT

Kovács Ivett (Neptun azonosítója: E2WREU) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot¹ áttekinttem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*3}

Kelt: 2025. év október hó 30. nap

Farkas Beáta
belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendő.

³ A megfelelő aláhúzendő.

MI Nyilatkozat:

Hallgatók, doktoranduszok nyilatkozata mesterséges intelligencia (MI) alkalmazásáról

1. Általános adatok

Hallgató neve:	Kovács Ivett
Neptun-kódja:	E2W/REU
Képzési szint (a megfelelőt jelölje X-szel):	☒ BSc/BA ☐ MSc/MA ☐ Doktori (PhD) ☐ Egyéb:
Tantárgy neve/kódja*:	Szakdolgozat
A munka címe:	Gyermekrajzok vizuális elemzése és a mese hatása a gyermek kreatív kifejezőmódjára

* doktori értekezés esetén nem kitöltendő

2. Nyilatkozat az MI használatáról

Alulírott, etikai felelősségem teljes tudatában az alábbi nyilatkozatot teszem:

(Kérjük, válasszon egyet az alábbi lehetőségek közül!)

A) Nem alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Amennyiben ezt jelölte, a további táblázatok kitöltése nem szükséges.)

B) Alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Kérjük, töltsse ki a vonatkozó táblázatokat!)

3. A mesterséges intelligencia használatának részletezése

I. TÁBLÁZAT: Asszisztensi vagy kisebb mértékű felhasználás (pl. fordítás, nyelvi korrektúra, ötletelés stb.)

(Ezen felhasználások esetében a konkrét promptok és válaszok csatolása nem szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI-eszköz neve és verziója	Érintett rész (ha nem a szöveg egészére vonatkozik)

II. TÁBLÁZAT: Jelentős tartalmi hozzájárulás (pl. egy teljes ábra vagy egy hosszabb szövegrész generálása)

(Ezekben az esetekben a felhasznált kulcsfontosságú promptok és az MI által adott nyers válaszok dokumentálása és a munka mellékletében való csatolása szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott eszköz neve, verziója,	MI-neve,	Az érintett fejezet / ábra / táblázat pontos sorszáma	A prompt-naplót tartalmazó melléklet

	elérhetősége		bejegyzésének sorszáma

3/A. Oktató által előírt kiegészítő szabályok (ha vannak)

Amennyiben az adott tantárgy oktatója vagy témavezetője az MI-eszközök használatára vonatkozóan külön szabályokat vagy elvárásokat határozott meg, kérjük, az alábbi mezőben foglalja össze ezeket:

Pl. az MI használatának tilalma bizonyos feladattípusokra; csak konkrét eszköz használata engedélyezett; eltérő hivatkozási elvárások; dokumentációs forma stb.

Oktató vagy témavezető által előírt szabályok:

.....
.....
.....
.....

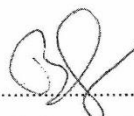
4. Minden hallgatóra vonatkozó nyilatkozat:

Kijelentem, hogy az MI által esetlegesen generált tartalmakat minden esetben kritikailag felülvizsgáltam, szerkesztettem és a munkába illesztettem. A leadott munka minden eleméért, annak eredetiségéért és tudományos helytállóságáért teljes körű felelősséget vállalok. Tudomásul veszem, hogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem a benyújtott munkát mesterséges intelligencia detektorral ellenőrizheti, és eljárást kezdeményezhet, amennyiben a nyilatkozatom valótlan vagy hiányos.

Kelt: Babócsa, 2025. 10. hó 31. nap

..... Kovács Ivetta

Hallgató aláírása

.....

Konzulens/Témavezető aláírása

Szeretnék köszönetet mondani szakdolgozati konzulensemnek, Farkas Beátának, akinek példás szakmai útmutatása hozzásegített ahhoz, hogy ez a szakdolgozat elkészülhessen. Köszönettel tartozom azoknak a szülőknek, óvodapedagógusoknak, nem utolsósorban a gyermekeknek, akik mindannyian hozzájárultak a kutatásomhoz, támogatták szakdolgozati munkám.